

**Šalies gyventojų įpročių, apimčių ir dažnumo
alkoholinius gėrimus įsigyti užsienio šalyse,
įvertinant pasienio prekybą tyrimas**

TYRIMO IŠVADOS IR SANTRAUKA

2020, birželis

Ižanginė dalis

Siekdami įvertinti Lietuvos gyventojų alkoholinių gėrimų vartojimo įpročius ir jų pokyčius, Lietuvos gyventojų užsienio šalyse ir pasienyje įsigytų alkoholinių gėrimų kiekį, atsižvelgdami į tai, kad dalis įsigyjamo alkoholio yra oficialiai neapskaitoma, atlikome *statistikos duomenų, vykdytų mokslinių tyrimų analizę, reprezentatyvią gyventojų apklausą ir jos rezultatų analizę, bei alkoholio pirkimų užsienio šalyse teorinį modeliavimą*.

Pirmoji dalis „Su alkoholio vartojimu susijusių statistikos duomenų, esamų tyrimų analizė ir alkoholio pirkimų užsienyje modeliavimas“.

1. Alkoholinių gėrimų vartojimo įpročiai.
2. Alkoholio įsigijimo ir vartojimo veiksniai:
 - 1.1. kainodara kaip viena pagrindinių alkoholio kontrolės politikos priemonių;
 - 1.2. priklausomybė tarp gyventojų perkamosios galios ir alkoholio vartojimo.
3. Įrodymais pagrįstos efektyvios alkoholio kontrolės politikos priemonės.
4. *Lietuvos gyventojų alkoholinių gėrimų pirkimo užsienio šalyse modeliavimo apibendrinimas.*
5. *Oficialių Lietuvos statistikos duomenų apie alkoholinių gėrimų pirkimus užsienyje apžvalga.*

Antroji dalis „Užsienio šalyse ir pasienyje įsigyjamų alkoholinių gėrimų kiekio įvertinimas. Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatų analizė“.

1. Alkoholio vartojimo kiekis.
2. Alkoholio vartojimo dinamika.
3. Namų gamybos ir surogatinio alkoholio vartojimas.
4. Lietuvos gyventojų įpročių užsienio šalyse įsigyti alkoholinių gėrimų įvertinimas:
 - 4.1. užsienyje perkamos prekės ir paslaugos;
 - 4.2. pirkimų užsienyje apimtis;
 - 4.3. užsienyje perkamo alkoholio rūšys, kiekiai, užsienio valstybės;
 - 4.4. alkoholio pirkimo laikas ir pirkimo priežastys.
5. Gyventojų kaupiamos alkoholio atsargos.
6. Gyventojų požiūris į alkoholio kontrolės ir alkoholio daromos žalos mažinimo politikos priemones.

1. Su alkoholio vartojimu susijusių statistikos duomenų, esamų tyrimų analizė ir alkoholio pirkimų užsienyje modeliavimas

Ši dalis skirta *esamos statistikos ir atliktų tyrimų analizei bei įvertinimui: kokia statistika atspindi oficialiai apskaityto ir neapskaityto alkoholio vartojimą ir, koks šios statistikos pakankamumas bei patikimumas Alkoholio kontrolės įstatymo 19 str. numatytam alkoholio bendrojo suvartojimo mažinimo planavimui atlikti.*

Analizės tikslas buvo įvertinti, kiek ir kokių alkoholinių gėrimų 2000-2018 metais buvo vartojama Lietuvoje, koks nesaikingo alkoholio vartojimo poveikis sveikatai. Tuo remiantis parengtos išvados, kurios padėjo suformuluoti klausimus reprezentatyviai apklausai, siekiant įvertinti alkoholio vartojimo pokyčius, sietinus su alkoholinių gėrimų vartojimo kontrolės politikos pokyčiais.

Bendrasis alkoholinių gėrimų suvartojimas apima – legalių¹ (*angl. – recorded*) ir neapskaitytų² (*angl. – unrecorded*) alkoholinių gėrimų suvartojimą. Legalių gėrimų vartojimas vertintas pagal mažmeninės prekybos teikiamus duomenis, pagal gamybos įmonių teikiamus duomenis, naudojant namų ūkių tyrimų ar kitų specializuotų atrankiniu pagrindu atliktų tyrimų duomenis.

1.1. Alkoholinių gėrimų vartojimas

Pagrindinės išvados.

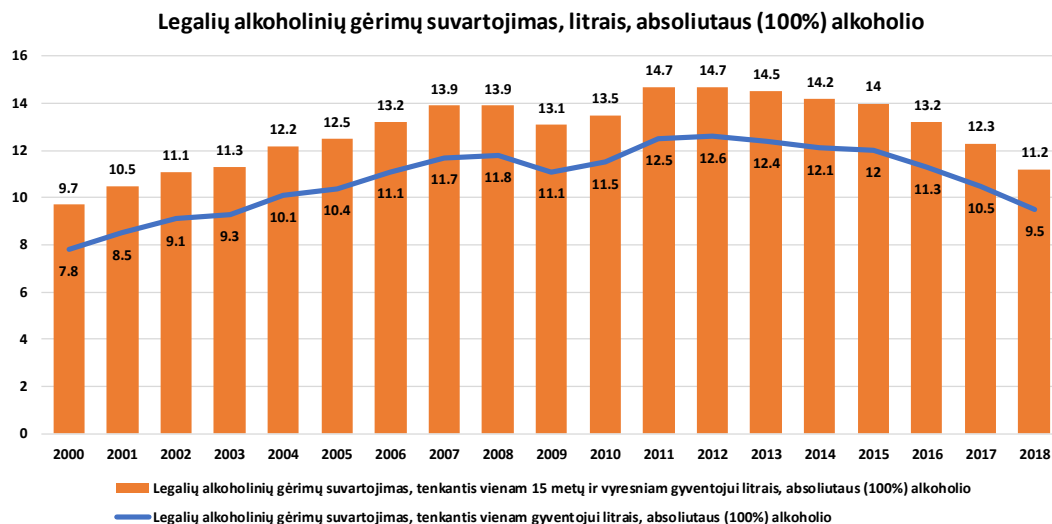
1.1.1. Lietuvoje legalaus alkoholio vartojimas nuo 2000 iki 2007 metų didėjo, 2008-2013 metais – stabilizavosi, o 2014-2018 metais – mažėjo.

1.1.2. Tai, kad 2014-2018 metais legalaus alkoholio vartojimas mažėjo patvirtina ir *pardavimų apskaitos*, ir *gamybos* (gamyba+importas+eksportas) metodais atlikti vertinimai. Visais vertintais metais gamybos metodu skaičiuojamas vartojimas buvo didesnis nei skaičiuojamas pardavimų metodu, o skirtumas tarp pagamintų (įvertinus importą ir eksportą) ir prekybos bei maitinimo įmonėse parduotų alkoholinių gėrimų kiekių nuolat didėjo. Šių dviejų metodų pagrindu gautų vertinimo rezultatų neatitikimas rodo turimų statistinių vertinimų ribotumą, kitą vertus, yra prasmingas formuluojant hipotezes, reikšmingas išsamiai alkoholio vartojimo analizei.

¹ Legalus alkoholis – oficialiai apskaitomi ir apmokestinami alkoholiniai gėrimai, skirti žmonių vartojimui. Šaltinis. *Neapskaitytos alkoholio apyvartos Lietuvoje įvertinimas. Metodika*. 2013. http://old.ntakd.lt/files/Apklausos_ir_tyrimai/neleg_met.pdf

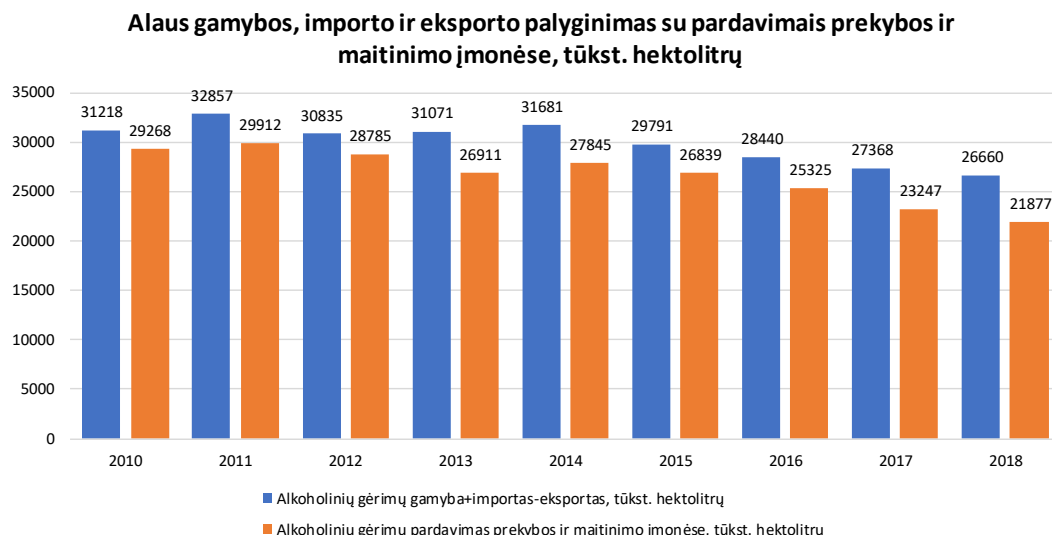
² Neapskaitytas alkoholis – namų gamybos alkoholiniai gėrimai, nelegalios gamybos alkoholis arba kontrabandiniai alkoholio produktai bei surogatinis alkoholis, skirtas ne gerti (burnos skalavimo skystis, kvepalai ir odekolonai). Šaltinis. *Neapskaitytos alkoholio apyvartos Lietuvoje įvertinimas. Metodika*. 2013. http://old.ntakd.lt/files/Apklausos_ir_tyrimai/neleg_met.pdf

1 paveikslas. Lietuvos gyventojų legalių alkoholinių gėrimų vartojimas, litrais absoliutaus (100%) alkoholio

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

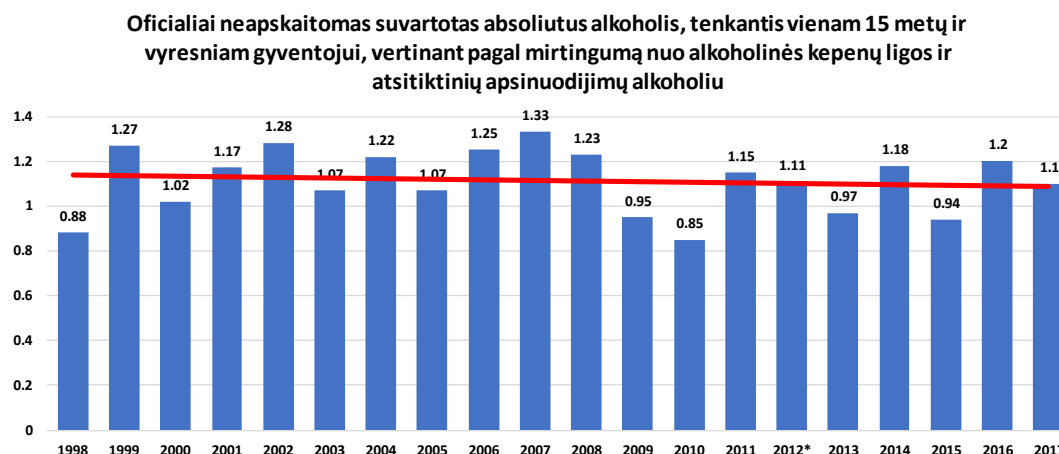
2 paveikslas. Lietuvos alkoholinių gėrimų gamybos, importo ir eksporto bei prekybos ir maitinimo įmonių pardavimų palyginimas. Alus

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

1.1.3. NTAKD vertinimais neapskaityto Lietuvos gyventojų suvarto alkoholio kiekis nuo 1998 metų beveik nesikeičia. Remiantis ECHI ar PSO duomenų bazių duomenimis neapskaityto suvarto alkoholio 2005 metais vienam 15 metų ir vyresniam Lietuvos gyventojui teko 2,5 litro absoliutaus alkoholio, o 2016 metais šis rodiklis sumažėjo iki 1,2 litro. Vertinimų dėl neapskaityto suvartoto alkoholio kiekio neatitikimas rodo papildomos informacijos rinkimo aktualumą. Į reprezentatyvios apklausos klausimyną įtraukėme klausimus ne tik apie alkoholinių gėrimų pirkimą užsienyje, bet ir klausimus apie bendrąjį suvartojimą, įskaitant namų gamybos, surogatinius ir pan. gėrimus, bei klausimus apie priežastis, kurios skatina pirkti alkoholį užsienyje ir / ar kaupti alkoholinių gėrimų atsargas namuose.

3 paveikslas. Lietuvoje suvartoto neapskaityto absoliutaus alkoholio, tenkančio vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui, vertinant pagal mirtingumą nuo alkoholinės kepenų ligos ir atsitiktinių apsinuodijimų alkoholiu, kiekis litrais

Šaltinis. Neapskaityto alkoholio suvartojimo Lietuvoje įvertinimas 2016-2017 m., NTAKD

1.1.4. Ne rezidentų Lietuvoje įsigyto / suvartoto alkoholio ir Lietuvos gyventojų užsienyje įsigyto / suvartoto alkoholio kiekio vertinimas Lietuvoje yra santykinai silpnai išplėtotas. Kaimynų patirtis rodo, kad šio alkoholio vartojimo aspekto analizė gali reikšmingai koreguoti tik mūsų šalyje fiksuotų pardavimų pagrindu daromas išvadas apie alkoholio vartojimą. Tai, kad oficialioji Estijos statistika iki 45 procentų mažmeninės prekybos alkoholiu priskiria užsieniečių įsigijimams, rodo panašių vertinimų atlikimo tikslumą ir Lietuvoje. Nacionaliniai skaičiavimai pagilintų mūsų suvokimą apie alkoholio rinką bei, tikėtina, leistų pasidalinti patirtimi su kaimynais, tai prisidėtų prie statistinių vertinimų tikslumo didėjimo.

1 lentelė. Turizmo reikšmė Estijos prekybai alkoholiniais gėrimais. 2006-2017 m. absoliutaus (100 proc.) alkoholio kiekis, tenkantis vienam 15 m. ir vyresniam gyventojui, litrais

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Legalaus alkoholio suvartojimas	16,57	17,88	16,99	15,03	14,97	16,27	16,96	17,75	17,29	16,72	15,67	12,99
Turistų legalaus alkoholio eksportas	3,26	2,77	2,72	3,1	3,56	4,26	4,73	5,64	5,6	5,53	5,59	4,66
Turistų legalaus alkoholio suvartojimas	0,68	0,82	0,7	0,75	0,79	0,86	0,97	1,08	1,17	1,12	1,15	1,13
Turistų įsigijimai viso	3,94	3,59	3,42	3,85	4,35	5,12	5,7	6,72	6,77	6,65	6,74	5,79
Turistų įsigijamo legalaus alkoholio suvartojimas, proc.	23,78	20,08	20,13	25,62	29,06	31,47	33,61	37,86	39,16	39,77	43,01	44,57

Šaltinis. Alcohol market, consumption and harms in Estonia, Yearbook 2018, Tallinn 2018

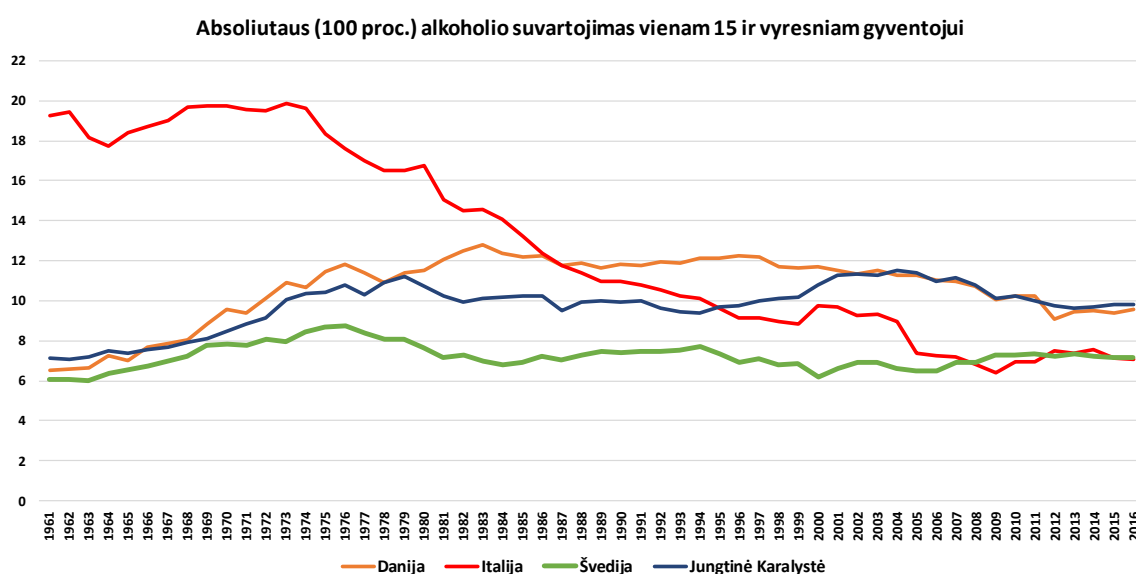
2017 m. Olandijos tyrimų institutas „Regionplan Policy Research“ bei profesinių paslaugų įmonė „EY“ atliko tyrimą, kurio tikslas – įvertinti Baltijos šalių gyventojų pirkimo užsienyje įpročius, kiekius ir dažnumą bei įvertinti, kokį poveikį šalių ekonomikai turi Baltijos šalyse taikomi akcizo mokesčiai alui. Šis tyrimas reikšmingai prisidėjo prie žinių apie pirkimus užsienyje kaupimo, bet dalis pateiktų tyrimo išvadų yra diskutuotinos. Pavyzdžiui, olandų autoriai teigia, kad „alaus pirkimas užsienyje skatina ir kitų prekių

užsienyje įsigijimą“, bet labiau tikėtinas kitoks priežastinis ryšys – žmonės vykdami į užsienį apsipirkti, ar kitais tikslais, nusiperka ir alaus.

1.1.5. Skirtingų šalių gyventojų alkoholio vartojimo įpročių palyginimai (suvokiant šių palyginimų ribotumą) reikšmingi *ilgalaikių vartojimo tendencijų* suvokimui. Šalių, turinčių skirtingą alkoholio vartojimo kultūros tradiciją ir taikančių skirtingas alkoholio kontrolės politikos priemones, palyginimas rodo alkoholio vartojimo reiškinio kompleksškumą. Per pastaruosius 50 metų Vakarų Europos šalyse stebimos kelios alkoholio vartojimo įpročių kitimo tendencijos:

- periodo pradžioje daugelyje ne vyno kultūros šalių alkoholis buvo vartojamas saikingai (apie 7 litrai alkoholio per metus vienam gyventojui³). Švedijoje vartojimą reikšmingai ribojo valstybės politikos priemonės, o Danija ir JK vis dar vadavosi iš Antrojo pasaulinio karo pasekmių. Italai vartojo santykinai labai daug (Lietuvos gyventojų alkoholio vartojimo lygis niekada nebuvo priartėjęs prie 1960-1970 metais Italijai „standartinio“ 18-20 litrų per metus vienam gyventojui lygio);
- 1960-1980 metais Švedijoje alkoholio vartojimo lygis išliko stabilus, o Danijoje ir JK nuolat didėjo. Tikėtina, kad tuo laikotarpiu gausėjančios šių šalių gyventojų pajamos reikšmingai veikė alkoholio vartojimo didėjimą, o alkoholio kontrolės mechanizmai buvo silpnai išvystyti. Kita vertus, apie 1975 metus prasidėjo alkoholio vartojimo smukimas Italijoje, kurioje nebuvo diegiama griežta alkoholio kontrolės sistema;
- Nuo 1980 metų alkoholio vartojimas Danijoje ir JK stabilizavosi maždaug ties 10-11 litrų per metus vienam gyventojui riba, Švedijoje ir toliau stebimas stabilus apie 7 litrų per metus vienam gyventojui vartojimas, o Italijoje alkoholio vartojimas smuko, pasiekdamas Švedijos lygį.

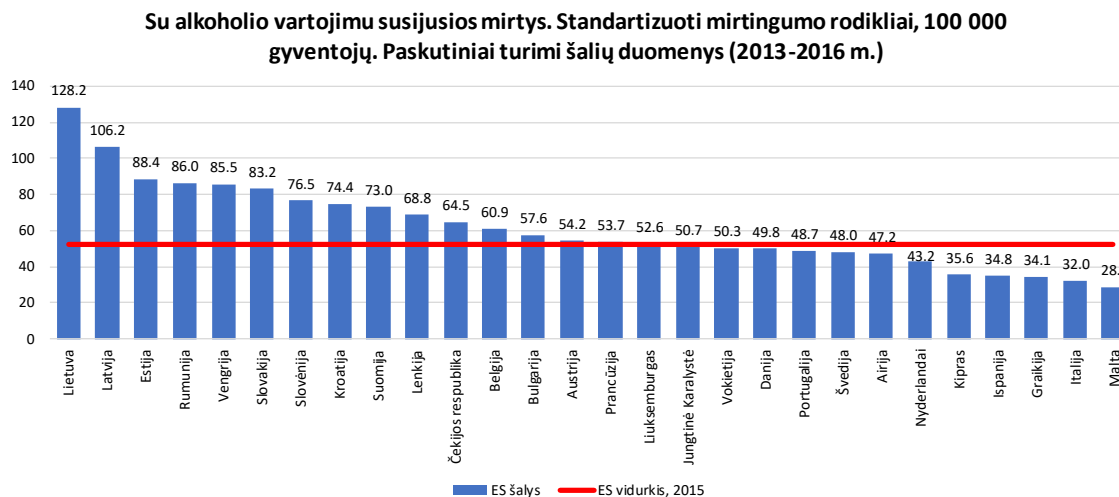
4 paveikslas. *Alkoholio vartojimas Europos valstybėse 1961-2016 metais*

Šaltinis. PSO duomenų bazė. European Health Information. Gateway <https://gateway.euro.who.int/en/hfa-explorer/>

³ Vienam 15 m. ir vyresniam gyventojui.

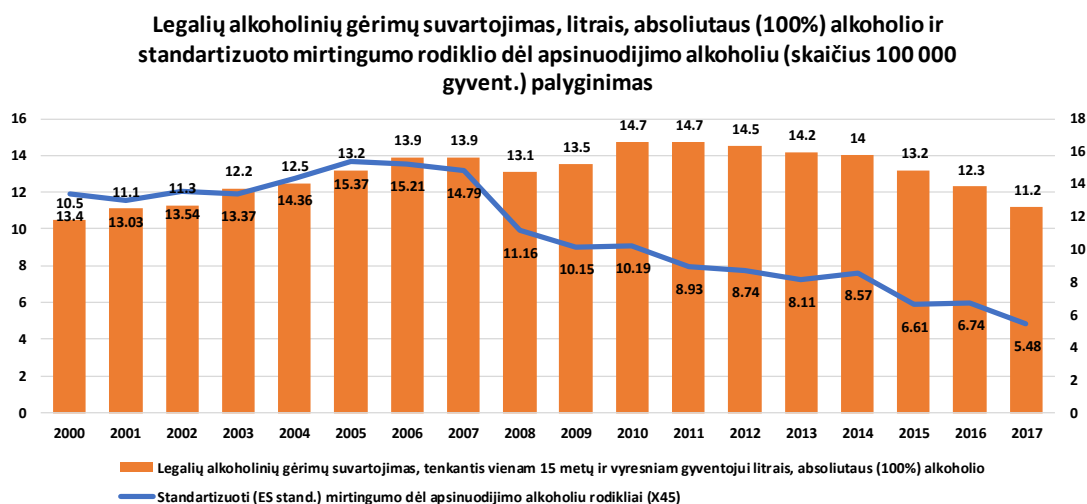
5 paveikslas. Su alkoholio vartojimu susijusios mirtys. Standartizuoti mirtingumo rodikliai, 100 000 gyventojų. Vėliausi turimi šalių duomenys (2013-2016 m.)

Šaltinis. PSO, Europos regiono duomenų bazė

1.1.6. Alkoholio vartojimo dinamikos poveikio gyventojų sveikatai vertinimas rodo egzistuojančią tiesioginę priklausomybę tarp alkoholio vartojimo ir mirtingumo.

6 paveikslas. Legalių alkoholinių gėrimų vartojimo lygio ir standartizuoto mirtingumo dėl apsinuodijimo alkoholiu palyginimas

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas, Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

1.1.7. Lietuvoje nuo 2007 metų fiksuojama standartizuotų mirtingumo rodiklių dėl su alkoholio vartojimu susijusių priežasčių mažėjimo tendencija. Kita vertus, tarp standartizuotų mirtingumo dėl su alkoholio vartojimu susijusių priežasčių ir legalių alkoholinių gėrimų suvartojimo rodiklių koreliacija silpna.

Remdamiesi atliktos analizės rezultatais suformulavome klausimus ir parengėme reprezentatyvios gyventojų apklausos klausimyną (26 klausimus, iš jų 7 sudėtingus).

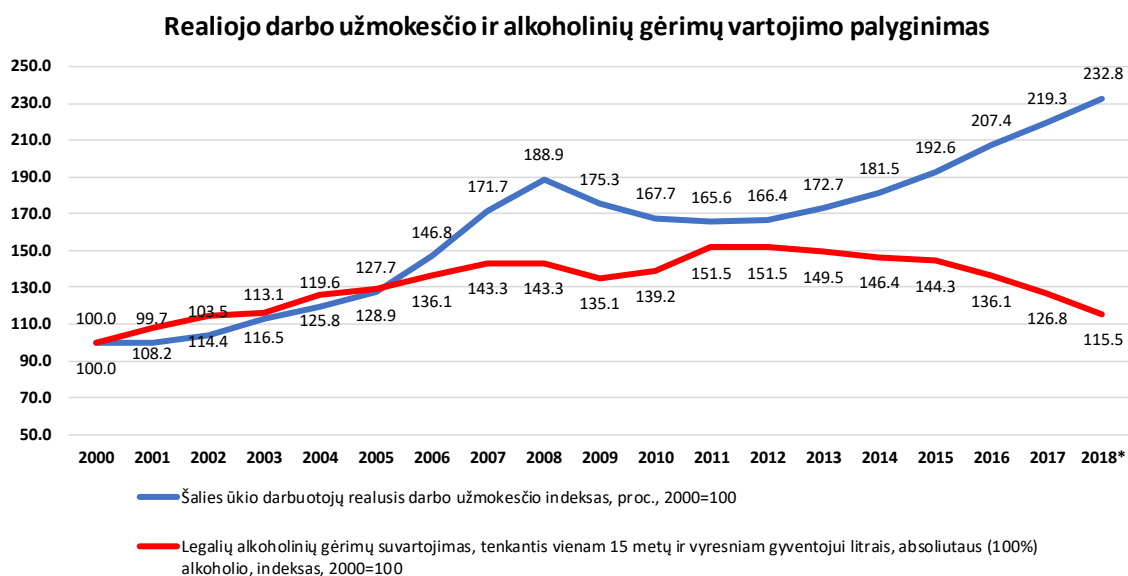
1.2. Alkoholio įsigijimo ir vartojimo veiksniai

Gyventojų pajamų ir prekių paklausos sąveika dinaminio ir statinio / struktūriniu aspektais

1.2.1. 20 metų laikotarpiu nefiksuoja akivaizdi tiesioginė priklausomybė tarp Lietuvos gyventojų pajamų ir alkoholio vartojimo.

- Alkoholinių gėrimų vartojimas Lietuvoje sparčiai didėjo 2000-2008 metais ekonomikos pakilimo sąlygomis, smuko 2009 metais krizės laikotarpiu bei, prasidėjus ekonomikos atsigavimui, vėl didėjo iki 2011 metų. 2000-2012 metų laikotarpiu statistinis ryšys tarp Lietuvos gyventojų pajamų didėjimo ir alkoholio vartojimo yra teigiamas ir labai stiprus. Alkoholis lyg ir yra *normalioji prekė* su tam tikrais prabangos prekėms būdingais elementais.
- 2012-2018 metais gyventojų pajamos didėjo, bet, kaip rodo 7 paveikslas, alkoholio vartojimas mažėjo. Alkoholis lyg ir yra *blogesnės kokybės prekė*.
- Nesant apibrėžtumo dėl to kokios prekių grupės (normalios, prabangos ar blogesnės kokybės) priskirtinas alkoholis, visuomenės sveikatos požiūriu griežta *valstybės vykdoma alkoholio kontrolės politika galima, bet nebūtina*.

7 paveikslas. Realiojo darbo užmokesčio ir alkoholinių gėrimų vartojimo pokyčių Lietuvoje palyginimas

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

1.2.2. Nevienareikšmė priklausomybė tarp gyventojų pajamų ir alkoholio vartojimo nėra specifinis Lietuvos bruožas. Per pastaruosius 25 metus Italijos ir Vokietijos ekonomikoms augant ir didėjant gyventojų pajamoms, alkoholio vartojimas mažėjo. Jungtinėje Karalystėje augant ekonomikai, alkoholio vartojimas didėjo iki 2004 metų, vėliau – mažėjo. Švedijos ekonomikos augimą 1990-2014 metais sekė labai saikingas alkoholio vartojimo mažėjimas. Per pastaruosius 25 metus augančią ekonomiką bei gausėjančias gyventojų pajamas daugumoje Vakarų Europos valstybių lydėjo mažėjantis alkoholio, matuojamo absoliutaus alkoholio, tenkančio vienam 15+ m. šalies gyventojui, kiekiu, vartojimas.

1.2.3. *Statinis / struktūrinis pajamų ir prekių paklausos sąveikos* aspektas tyrinėtus vertinant, kaip prekės vartojimas priklauso nuo per tam tikrą laikotarpį gaunamų pajamų kiekio. Namų ūkių biudžetų tyrimai, matuojantys pinigines gyventojų išlaidas, rodo, kad išlaidos alkoholiui auga beveik proporcingai namų ūkių pajamoms. 2 lentelėje pateikiamas 2016 metų Lietuvos namų ūkių išlaidų struktūros vertinimas rodo, kad 20 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių (I kvintilė) per mėnesį alkoholiui ir tabakui skyrė 4,6 procento savo išlaidų, o 20 procentų didžiausias pajamas turinčių namų ūkių (V kvintilė) – 4,3 procento.

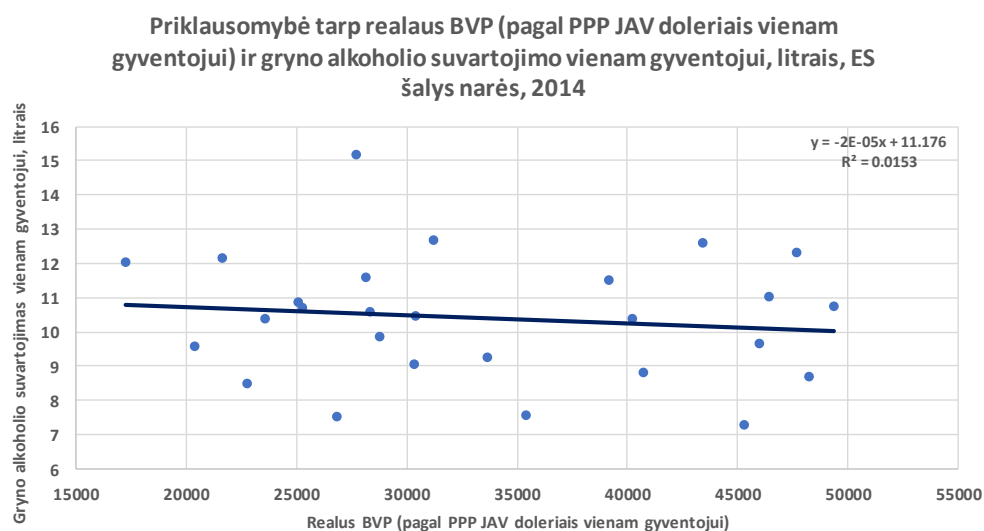
2 lentelė. **Vidutinės vartojimo išlaidos pajamų kvintilinėse grupėse, vienam namų ūkio nariui per mėnesį Lietuvoje, proc., 2016**

	I	II	III	IV	V
Viso vartojimo išlaidos	100	100	100	100	100
Maisto produktai	32,6	32,9	31,7	28,7	23,4
Alkoholiniai gėrimai ir tabakas	4,6	4,4	4,4	3,8	4,3
Poilsis ir kultūra	5,9	5,4	6,2	7,1	8,1
Viešbučiai, kavinės restoranai, valgyklos	2,8	2,1	2,7	3,3	5,4

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

1.2.4. ES šalių palyginimas rodo, kad ryšys tarp šalies gamybos apimtys ir alkoholio vartojimo, tenkančio vienam gyventojui, yra silpnas. 2014 metais jis pasižymėjo neigiama koreliacija (koreliacijos koeficientas – (-)0,124). Šis statistinio ryšio tarp pajamų dydžio ir suvartojimo alkoholio kiekio rezultatas patvirtina, kad absoliutus alkoholinių gėrimų priskyrimas normalios kategorijos prekių grupei yra kvestionuotinas. Tikėtina, kad šiuolaikinės Europos bendruomenės geba riboti alkoholio vartojimą ne tik tada, kai alkoholio vartojimo augimui lubas nustato neturtingoms bendruomenėms būdingas pajamų trūkumas, bet ir tuomet, kai namų ūkio ar valstybės mastu vertinamos pajamos leidžia stipriai didinti absoliutaus alkoholio vartojimą.

8 paveikslas. **Pajamų ir alkoholio vartojimo sąveika, ES šalys, 2014 m.**

Šaltinis. PSO duomenų bazė

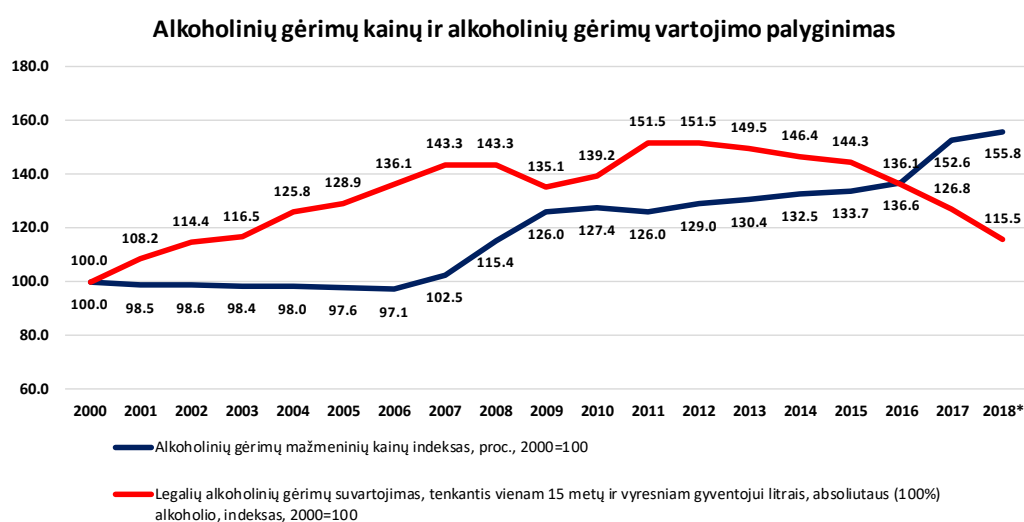
1.2.5. Vienas pagrindinių šiuolaikinės ekonomikos teorijos pagrindų – racionalaus pasirinkimo teorija, teigianti, kad individai yra racionalūs / protingi ir sugeba panaudoti turimą informaciją savo gerbūvio maksimizavimui (individai sugeba vertinti teigiamas ir neigiamas alkoholio

vartojimo puses ir priimti sau naudingus sprendimus) iš dalies paaiškina 8 paveiksle atspindėtą priklausomybę, bet nepaneigia alkoholio kontrolės politikos prasingumo. Tam tikri alkoholio kontrolės politikos elementai yra diegiami net liberaliausiose, už valstybės vaidmens ekonomikoje minimizavimą pasisakančiose, šalyse.

Kainodara kaip viena pagrindinių alkoholio kontrolės politikos priemonių

1.2.6. Pastaruosius 20 metų Lietuva neturėjo nuoseklios alkoholio kontrolės, naudojant kainų mechanizmą, politikos. 2000-2006 metais alkoholinių gėrimų kainos buvo stabilios, 2007-2009 metais – sparčiai kilo, 2010-2015 metais kainų kilimas buvo lėtas, o nuo 2016 metų kainos vėl sparčiai didėjo. Kainoms mažėjant alkoholio vartojimas didėjo, o kainoms kylant – mažėjo. Stebimas gana stiprus neigiamas ryšys tarp alkoholio kainos ir jo vartojimo, išreikšto absoliutaus alkoholio kiekiu vienam gyventojui, apimties pokyčių.

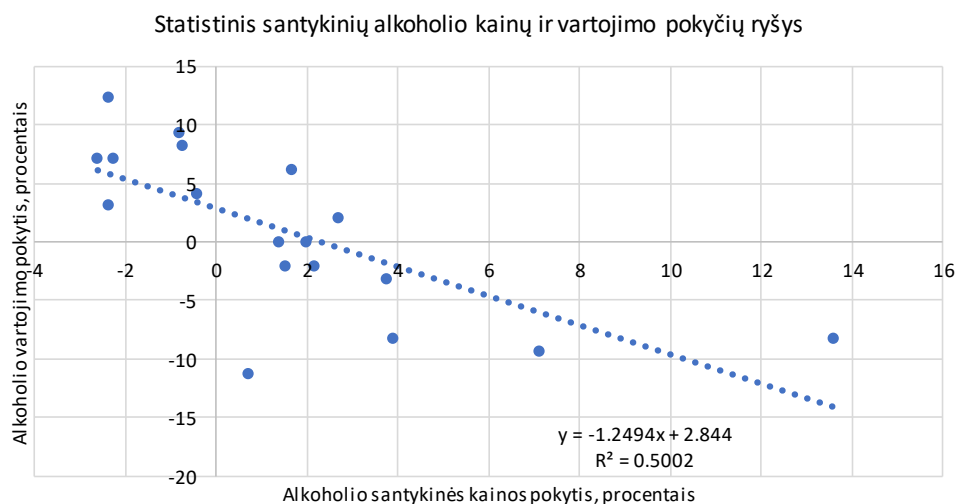
9 paveikslas. Alkoholinių gėrimų kainų ir alkoholio vartojimo dinamika Lietuvoje

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

1.2.7. 2000-2018 metais Lietuvoje stebima vidutinio stiprumo statistinė priklausomybė ($R^2 = 0,3396$) tarp alkoholio kainų ir jo vartojimo kitimo. Žymiai stipresnis statistinis ryšys ($R^2 = 0,5002$) yra tarp santykinų alkoholio kainų (alkoholio kainų dinamikos nuokrypio nuo bendrojo kainų lygio dinamikos) ir vartojimo kitimo. 2001-2018 metų laikotarpiu kai kuriais metais alkoholio vartojimas padidėdavo daugiau nei 7 procentais. Visi „rekordiniai“ vartojimo padidėjimai atitiko metus, kai alkoholio kainos mažėjo vartojimo kainų indekso (VKI) kitimo atžvilgiu. Tuo pačiu laikotarpiu buvo 7 metai, kai alkoholio vartojimas mažėjo. Visi vartojimo sumažėjimai atitiko metus, kai alkoholio kainos kilo VKI kitimo atžvilgiu.

10 paveikslas. Statistinis santykiųjų alkoholio kainų ir vartojimo pokyčių ryšys

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

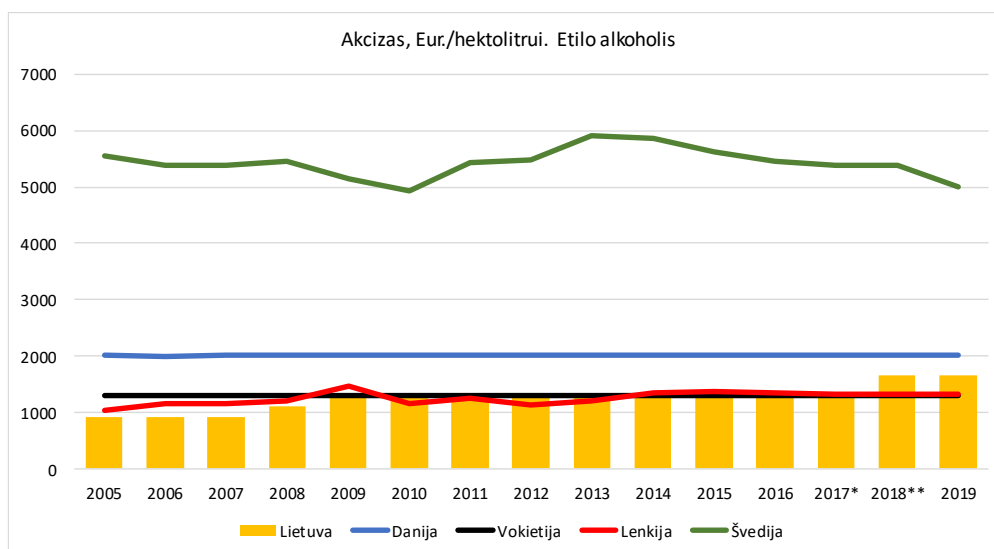
1.2.8. Aptariamuoju laikotarpiu (2000-2018 m.) santykinėms alkoholio kainoms Lietuvoje smukus 1 procentu, jo vartojimas didėjo 4,4 procento, o santykinėms alkoholio kainoms pakilus 1 procentu, jo vartojimas smuko 0,9 procento. Stebime labai aukštą alkoholio paklausos elastingumą santykinės kainos atžvilgiu. Siekiant išlaikyti 2014-2018 metais pasiektą alkoholio vartojimo mažėjimą, svarbu artimiausiais metais pratęsti alkoholio kainų didėjimo, viršijančio VKI didėjimą, politiką arba santykinę alkoholio kainą bent jau išlaikyti.

1.2.9. Alkoholiniams gėrimams, išskyrus vyną, ES nustatė minimaliai leistinus akcizus, kuriuos šalys gali viršyti. ES šalyse alkoholiui taikomi skirtingi akcizo tarifai. Lietuvoje taikomi akcizo tarifai alui ir etilo alkoholiui artimi ES šalių vidutiniams rodikliams. Tai, kad Lietuvoje taikomas akcizo tarifas vynui gerokai – 1,25 karto – viršija ES vidurkį, greičiausiai, paaiškinama tuo, kad vynuogės auginančios šalys, remdamos savo ūkininkus, taiko nulinį tarifą vynui.

1.2.10. ES valstybės skiriasi pagal akcizų taikymo mastą. Vokietija, Danija ir Švedija 2005-2019 metais nekeitė akcizų tarifų stipriam alkoholiui. Tiek periodo pradžioje, tiek pabaigoje pagal akcizų dydį lyderė yra Švedija, Danija – vidutiniokė, o Vokietija – „liberaliosios“ politikos atstovė. Lenkija periodo pradžioje pagal akcizų stipriam alkoholiui dydį buvo artima Lietuvai, o 2008 metais, pasiekusi Vokietijos lygį, akcizų tarifų keitimą sustabdė (Lenkijos rodiklių bangavimas paaiškinamas zloto kurso euro atžvilgiu pokyčiais). Lietuvos akcizų politika 2005-2017 metais iš esmės atkartojė Lenkijos politiką, o 2018 metais pietinius kaimynus kiek aplenkėme.

1.2.11. Lietuvos palyginimas su sausumos sieną su Lietuva turinčiomis ES šalimis (Latvija ir Lenkija) rodo, kad 2005-2017 metais visos trys šalys dėl akcizų tarifų stipraus alkoholio atžvilgiu elgėsi iš esmės vienodai, 2018 metais Latvija ir Lietuva šiuos akcizus padidino, o Lenkija – ne. Lenkijoje alui taikomas akcizo tarifas nesikeičia (neskaitant valiutų kursų svyravimų), Latvija ir Lietuva šį tarifą padidino 2009, 2014 ir 2018 metais. ES komisijos vertinimu 2019 metų duomenimis Latvijoje ir Lietuvoje alkoholiui taikomi akcizo tarifai iš esmės sutampa (išskyrus tarifą vynui).

11 paveikslas. Lietuvoje ir kaimyninėse ES šalyse stipriajam alkoholiui taikomų akcizų tarifų palyginimas

* – 2017.01.01

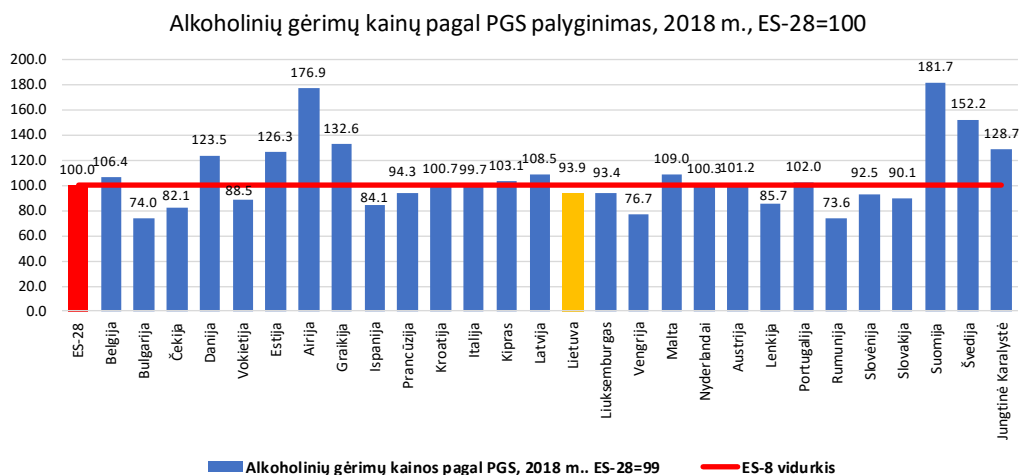
** – Šaltinis. Alcohol market, consumption and harms in Estonia. Yearbook 2018, Tallinn 2018

Šaltinis. European Commission Taxation and Customs Union

1.2.12. Šalyse taikomi skirtingi akcizo tarifai yra esminė, bet ne vienintelė, alkoholio kainų skirtumų priežastis. Alkoholio kainų skirtumus lemia:

- alkoholiui taikomi pridėtinės vertės mokesčio tarifai. Jie svyruoja nuo 19 procentų Kipre ir Vokietijoje, iki 25 procentų Danijoje ir Švedijoje bei 27 procentų Vengrijoje (Lietuvoje – 21);
- transportavimo kaštai. Vynuogės auginančiose šalyse jie yra santykinai mažesni;
- šalies rinkos dydis bei jos monopolizacijos laipsnis;
- vartotojų perkamoji galia;
- prekybos darbuotojų darbo užmokestis, kuris sudaro didelę dalį alkoholinių gėrimų pardavimo kaštų.

12 paveikslas. Alkoholinių gėrimų kainos pagal perkamosios galios standartą (PGS), 2018 m., ES-28=100

Šaltinis. Eurostat duomenų bazė

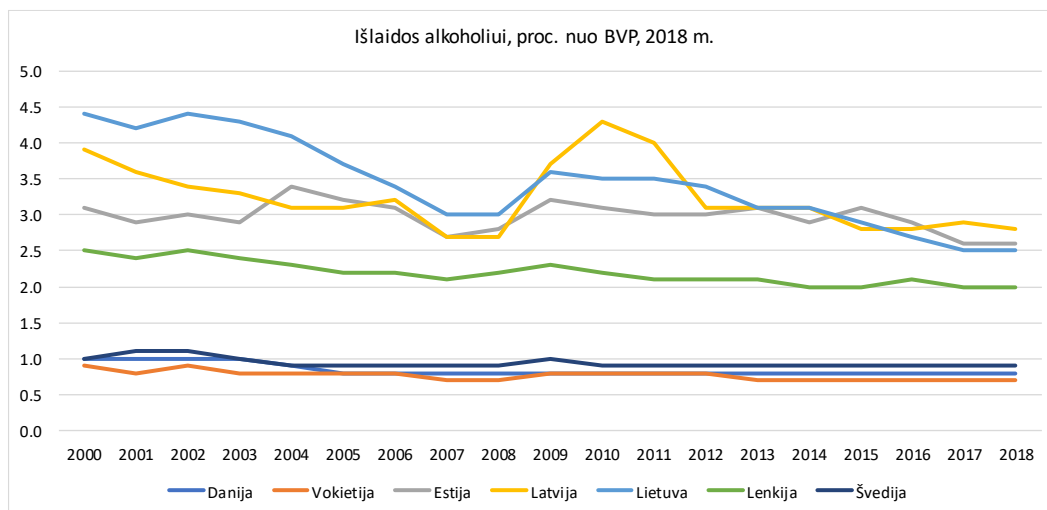
Pagal alkoholinių gėrimų kainų lygį pirmauja Airija, Suomija, Švedija, atsilieka – Bulgarija bei Rumunija. 2018 metais Lietuvos alkoholinių gėrimų kainų rodiklis siekė 93,9 procento vidutinio ES rodiklio ir viršijo Lenkijos (85,7) bei Vokietijos (88,5) rodiklius, bet atsiliko nuo Latvijos (108,5) ir Estijos (126,3). Statistika rodo, kad 2007 metais Lietuvoje alkoholio kainų lygis gerokai atsiliko nuo vidutinio ES šalių ir kaimyninių šalių alkoholio kainų lygio, 2009 metais prie ES vidurkio priartėjome, o 2014 metais aplenkėme Lenkiją.

1.2.13. Darant prielaidą, kad pateikti skaičiai yra reprezentatyvūs ir artimiausiais metais tendencija iš esmės nesikeis, galima teigti, kad privatiems asmenims alkoholį pirkti užsienyje parsivežimui į Lietuvą komerciškai prasminga bus iš Lenkijos ir Vokietijos, mažai prasminga – iš Latvijos ir komerciškai nenaudinga – iš Estijos, Suomijos, Švedijos. Tai kad 2018 metais Lietuva stipriesiems alkoholiniams gėrimams ir alui nustatė didesnę akcizo tarifą nei Lenkija, gali lemti alkoholinių gėrimų įvežimą iš Lenkijos didėjimą. Šią hipotezę vertinantys sociologinės apklausos dėl alkoholio įvežimo rezultatai pateikiami 15 lentelėje.

1.2.14. Lietuvos gyventojai alkoholiui išleidžia 53 procentais daugiau nei ES šalių gyventojai vidutiniškai. Lietuvoje alkoholinių gėrimų kainos artimos vidutinėms ES šalių kainoms, o alkoholio, tenkančio vienam 15+m. šalies gyventojui, vartojimo rodiklis didesnis už vidutinį ES šalių rodiklį. Atsižvelgiant į tai, kad vienam Lietuvos gyventojui tenkanti BVP apimtis yra mažesnė nei vidutiniškai tenka ES šalių gyventojams, mūsų šalies gyventojų išlaidų alkoholiui ir BVP santykis yra beveik 3 kartus didesnis (tiesa, mažesnis nei Estijos ir Latvijos, kuriose BVP dalies, tenkančios vienam šalies gyventojui, rodiklis artimi Lietuvos rodikliui, o išlaidų alkoholiui rodikliai viršija analogišką Lietuvos rodiklį).

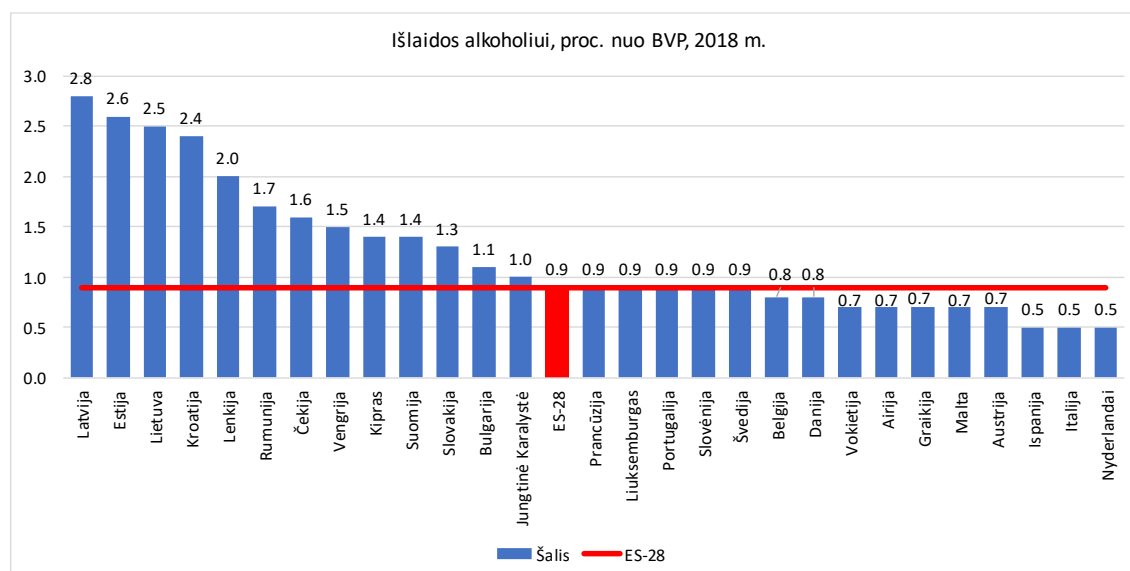
1.2.15. Vertinant išlaidų alkoholiui santykinio reikšmingumo dinamiką matyti, kad daugumos senųjų ES šalių išlaidų alkoholiui dalis sudaro apie 1 procentą nuo BVP ir beveik nesikeičia, o tarp Rytų Europos šalių pastebima išlaidų alkoholiui ekonomikoje reikšmingumo mažėjimo tendencija. Rytų Europa, pagal išlaidų alkoholiui dalį nuo BVP artėja prie Vakarų Europos. 2000 metais Lietuvos išlaidų alkoholiui ir BVP santykis buvo beveik 4,5 kartus didesnis nei vidutinis ES šalių, o 2018 metais šis santykis sumažėjo iki 2,5 karto.

13 paveikslas. Išlaidų alkoholiui kaip BVP dalies kitimas ES šalyse

Šaltinis: Eurostat duomenų bazė

14 paveikslas ES šalių gyventojų išlaidos alkoholiui, procentais nuo BVP

Šaltinis: Eurostat duomenų bazė

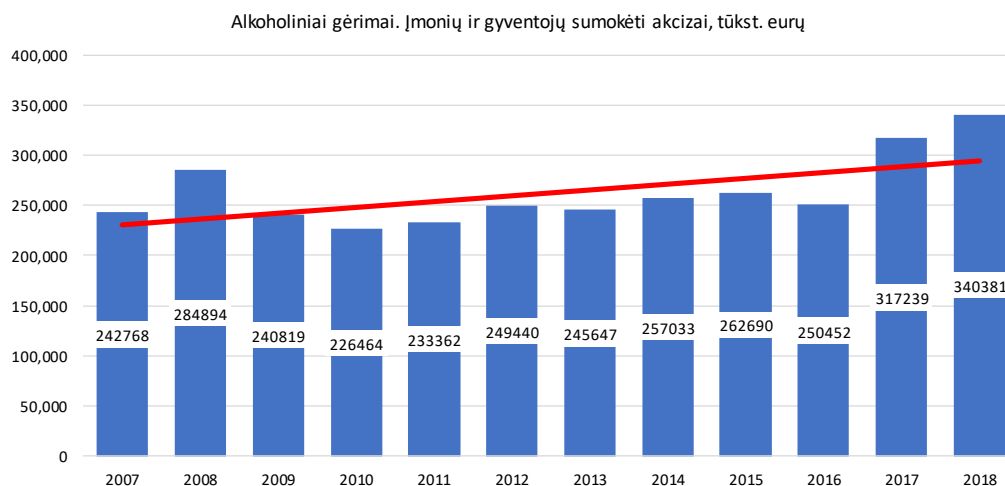
1.2.16. Pastaraisiais metais Rytų Europos šalims būdingas alkoholio vartojimo, kaip procento nuo BVP, lyginamojo svorio smukimas, patvirtina hipotezę, kad priklausomybė tarp alkoholio vartojimo lygio ir šalies išsivystymo lygio yra silpna.

1.2.17. Tikėtina, kad kylant pajamoms, gyventojai vis didesnę jų dalį linkę skirti ne alkoholio, o kitų prekių ir paslaugų įsigijimui. Šis vartojimo prioritetų kitimas vyksta ir namų ūkių, suvokiančių, kad pajamų padidėjimą investavus į alkoholį šeimos gerovė pradeda smukti, ir valstybinės alkoholio kontrolės politikos griežtinimo lygmenimis.

1.2.18. Vertinant 28 ES šalių statistikos duomenis, stebima silpna atvirkštinė priklausomybė tarp alkoholio kainų dydžio ir vartojimo lygio. Analizės regionalizavimas (šiaurinės šalys priskiriamos stipriuosius alkoholinius gėrimus, o pietinės – vyną prioretizuojančiųjų šalių grupėms) iš esmės nekeičia statistinio ryšio pobūdžio (priklausomybė tarp kainų ir vartojimo išlieka neigiama). Faktas, kad ryšys tarp nagrinėjamų kintamųjų, regionalizuojant tyrimą, sustiprėja, rodo alkoholio kontrolės politikos analizės regioninio pjūvio perspektyvumą.

1.2.19. Šiuolaikinėse ekonomikose akcizai yra ne tik alkoholio vartojimo kontrolės priemonė, bet ir fiskalinės politikos sudėtinė dalis. Akcizų alkoholiniams gėrimams surinkimo statistika rodo, kad 2007-2016 metais Lietuvos biudžeto pajamos dėl akcizo tarifų didėjimo išliko stabilios ir tik 2017-2018 metais – didėjo. Surinktų akcizų kiekio stabilumą, kylant apmokestinimo lygiui, paaiškina dėl pakilusių kainų sumažėjusi paklausa vienam gyventojui ir 2007-2016 metais sparčiai mažėjęs Lietuvos gyventojų skaičius.

15 paveikslas. Lietuvos įmonių ir gyventojų sumokėti akcizai už alkoholinius gėrimus

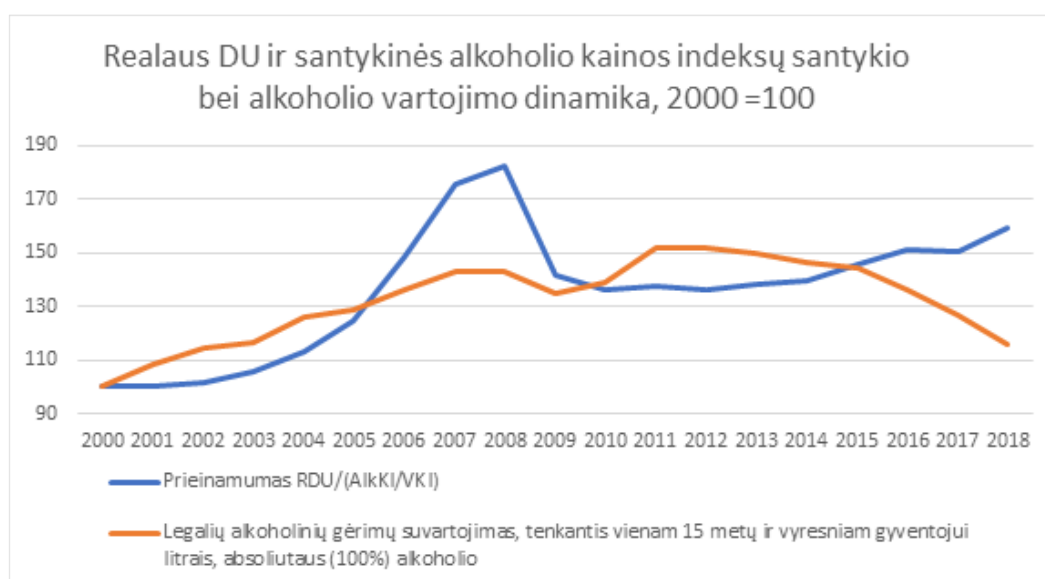
Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

Priklausomybė tarp gyventojų perkamosios galios ir alkoholio vartojimo

1.2.20. Lietuvos statistikos duomenų bazė yra pakankama tam, kad įvertintume alkoholio prieinamumo indekso (santykis tarp realiųjų disponuojamų pajamų indekso ir santykinų alkoholio kainų indeksų) ir alkoholio vartojimo.

1.2.21. 2000-2009 metais alkoholio vartojimas Lietuvoje kito ta pačia linkme kaip ir jo prieinamumas, o 2010-2018 metais, prieinamumui gerėjant, alkoholio vartojimas pradėjo mažėti. Pastebėtina, kad 2014-2018 metais alkoholio prieinamumas gerėjo, nes, nors tuo laikotarpiu kilo alkoholio kainos, realus darbo užmokestis kilo sparčiau nei santykinės alkoholio kainos.

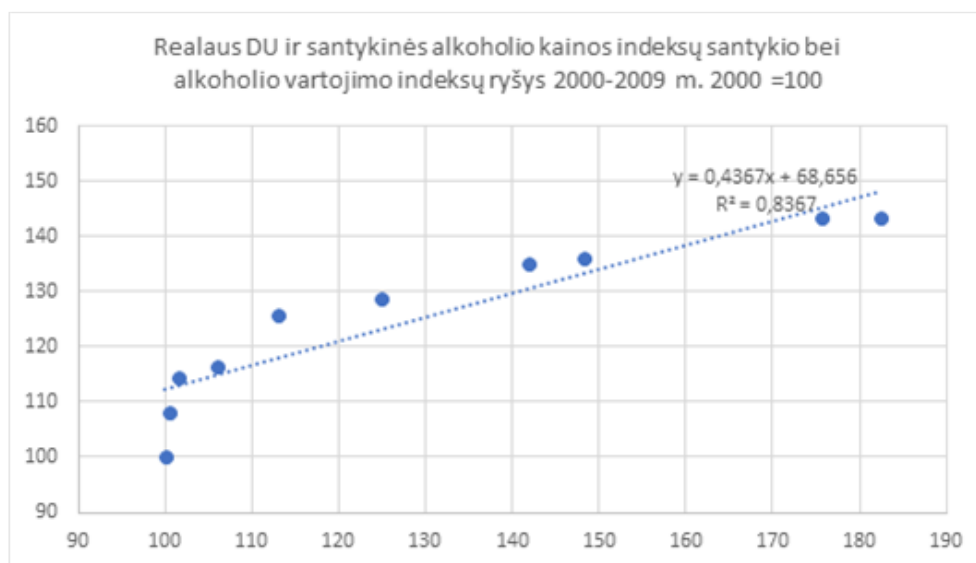
16 paveikslas. Alkoholio prieinamumo ir jo vartojimo lygio dinamika Lietuvoje

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

1.2.22. 2000-2009 metais Lietuvoje tarp alkoholio prieinamumo ir jo vartojimo stebimas stiprus teigiamas ryšys.

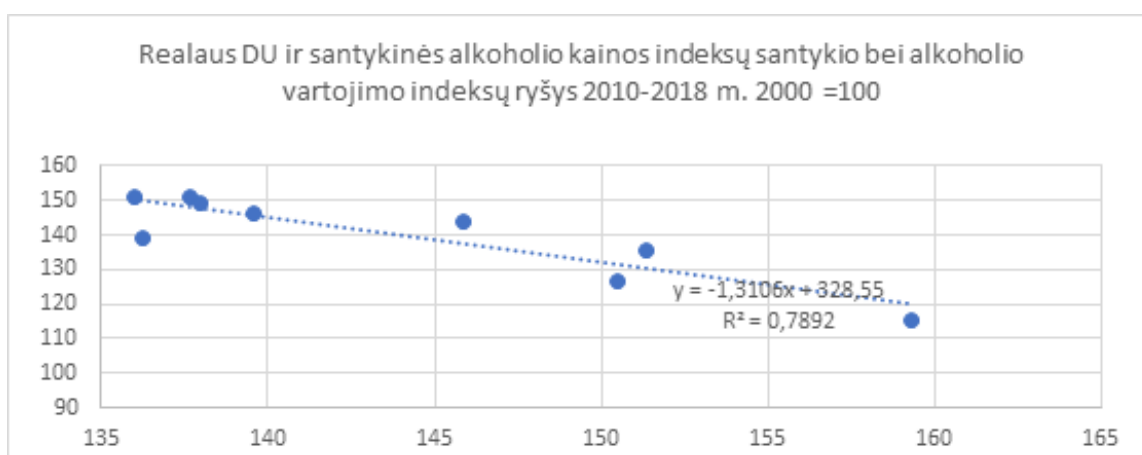
17 paveikslas. **Alkoholio prieinamumo ir jo vartojimo lygio dinamika Lietuvoje 2000-2009 m.**

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

1.2.23. 2010-2019 metais Lietuvoje tarp alkoholio prieinamumo ir jo vartojimo stebimas stiprus neigiamas ryšys, kuris atitinka mūsų suformuluotą hipotezę: tikėtina, kad šiuolaikinės Europos bendruomenės geba riboti alkoholio vartojimą ne tik tada, kai alkoholio vartojimo augimui lubas nustato neturtingoms bendruomenėms būdingas pajamų trūkumas, bet ir tuomet, kai namų ūkio ar valstybės mastu vertinamos pajamos leidžia stipriai didinti absoliutaus alkoholio vartojimą.

18 paveikslas. **Alkoholio prieinamumo ir jo vartojimo lygio dinamika Lietuvoje 2010-2018 m.**

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

1.2.24. Ar Lietuvai ateityje pavyks išlaikyti alkoholio vartojimo mažėjimo ar bent jau stabilizacijos tendenciją net gerėjant alkoholio prieinamumui – klausimas, į kurį atsakyti nėra lengva dėl nagrinėjamų kintamųjų sąveikos prieštaravimo. Vakarų Europos patirtis rodo, kad alkoholio vartojimo mažėjimas iki tam tikro, bendruomenėms priimtino lygio, net ir didėjant alkoholio prieinamumui, yra galimas.

1.3. Įrodymais pagrįstos efektyvios alkoholio kontrolės politikos priemonės

1.3.1. PSO skelbia efektyviausių visuomenės sveikatos požiūriu alkoholio kontrolės politikų / priemonių aprašus bei vertina šių politikų / priemonių taikymą.

3 lentelė. *Efektyvių alkoholio vartojimo kontrolės priemonių taikymas ES, 2016 m.*

Priemonė	Priemonė (angliškai)	2016 m. priemonę taikiusių ES šalių skaičius
Minimalus pardavimo amžius	Minimum selling age	28
Mažmeninės prekybos valstybės monopolis	Retail monopoly	2,6
Prekybos licencijavimas	Licensing for retail sales	15,3
Pardavimų laiko ribojimas	Restrictions OFF premise hours	15
Prekybos tankio ribojimas	Restrictions OFF premise density	4,6
Aptarnavimo laiko (restoranuose) ribojimas	Restrictions ON premise hours	12,3
Aptarnavimo tankio (restoranuose) ribojimas	Restrictions ON premise density	5
Reklamos socialinėse medijose draudimas	Ban on Internet/social media	1,8
Kainų akcijų draudimas	Ban on below-cost promotion	4,9
Sporto renginių rėmimo draudimas	Ban on sponsorship of sports events	3,9
Jaunimo renginių rėmimo draudimas	Ban on sponsorship of youth events	4,2
Akcizų indeksavimas pagal infliaciją	Excise tax adjusted for inflation	6,2
Minimalios kainos taikymas	Minimum unit pricing	2
Draudimas taikyti nuolaidas didesnio kiekio pirkimams	Volume discount ban	2

Šaltinis. "Alcohol consumption, harm and policy response fact sheets for 30 European countries".

1.3.2. ES šalis sugrupavus pagal jose taikomų alkoholio kontrolės priemonių kiekį (visoms alkoholio rūšims taikoma priemonė įvertinta 1, vienai rūšiai – 0,3, dviem rūšims – 0,6) išskirtos 3 alkoholio kontrolės politikos rūšys.

4. lentelė. *Efektyvių alkoholio kontrolės priemonių taikymo intensyvumas ES šalyse, 2016 m.*

	Austrija	Bulgarija	Kroatija	Čekija	Danija	Estija	Vokietija	Graikija	Vengrija	Latvija	Malta	Olandija	Slovakija	Slovėnija
Liberali alkoholio kontrolės politika														
Taiko priemonių	3	2	2,2	1	2	2	2	1	1	3	3	3	2	2,6
Saikinga alkoholio kontrolės politika	Lietuva	Liuksemburgas	Lenkija	Portugalija	Rumunija	Kipras	Ispanija	Airija						
Taiko priemonių	4	4	3,2	4,6	5	6	6	6						

Agresyvi alkoholio kontrolės politika	Suomija	Prancūzija	Švedija	Jungtinė Karalystė									
Taiko priemonių	7	8	6,6	9									

Šaltinis. "Alcohol consumption, harm and policy response fact sheets for 30 European countries"

1.3.2. Pateiktas 4 lentelėje ES šalių alkoholio kontrolės politikų klasifikatorius neatspindi konkrečių priemonių santykinio efektyvumo bei taikomų priemonių intensyvumo. Tikėtina, kad Prancūzija, kuri netaiko akcizų vynui, įvertinus priemonių intensyvumą gali būti priskirta saikingą alkoholio politiką įgyvendinančioms šalims, o Estiją „pakylėti“ iš liberalios į saikingą alkoholio kontrolės politiką įgyvendinančių šalių grupę.

1.4. Lietuvos gyventojų alkoholio pirkimų užsienyje modeliavimas

Kintamieji, *naudoti* alkoholio pirkimams užsienyje, siekiant komercinės naudos, modeliuoti:

- 1) alkoholinių gėrimų kainų Lietuvoje ir užsienio valstybėse skirtumas;
- 2) su kelione susiję transporto kaštai (pvz., bilietų arba kuro kainos, automobilio amortizacijos kaštai);
- 3) dėl kelionės į užsienį prarastų galimybių kaštai (piniginis laiko, sugaišto kelionėje, įvertinimas);
- 4) kiti piniginiai kaštai (pvz., išlaidos vizoms į Baltarusiją, Rusiją);
- 5) perkamų alkoholinių gėrimų kiekis pinigine išraiška;
- 6) pirkimų užsienyje krepšelio struktūra.

1.4.1. Alkoholinius gėrimus užsienio šalyse žmonės perka dėl įvairių priežasčių: siekdami komercinės naudos, įvairovės, iš smalsumo, svečiose šalyse leisdami laiką per atostogas ir kt. Siekiant tik komercinės naudos, reikia, kad kelionė į užsienį dėl alkoholio pirkimo būtų nenuostolinga, t. y., dėl žemesnių alkoholio kainų gaunama nauda turi būti bent jau ne mažesnė už kelionės bendrus kaštus. Vertinta, už kiek eurų minimaliai reikia pirkti, kad kelionė į užsienį dėl alkoholio pirkimo finansiškai atsipirktų.

1.4.2. Kelionės vien dėl alkoholinių gėrimų pirkimo komerciškai prasmingos yra tiems, kurie gyvena netoli sienos su užsienio valstybe. Vien dėl alkoholio pirkimo važiuoti į Lenkiją komerciškai prasminga gyvenantiems iki 50 km. nuo sienos. Į Latviją dėl alkoholio pirkimo kažin ar komerciškai prasminga važiuoti gyvenantiems toliau nei 40 km. nuo sienos, nes alkoholinių gėrimų kainos Latvijoje ir Lietuvoje yra labai panašios.

5 lentelė. **Maksimalūs komercinės logikos požiūriu atstumai iki sienos ir komerciniu požiūriu prasminga minimali pirkimų apimtis. Perkami tik alkoholiniai gėrimai**

	Kainų lygių skirtumai				
	0,05	0,1	0,2	0,25	0,5
Atstumas iki sienos, km	Minimali alkoholiui išleidžiama suma, eurai				
10	110	55	27,5	22	11
25	274	137	68,5	54,8	27,4
50	548	274	137	109,6	54,8
75	824	412	206	164,8	82,4
100	1098	549	274,5	219,6	109,8

125	1372	686	343	274,4	137,2
150	1646	823	411,5	329,2	164,6
175	1920	960	480	384	192
200	2196	1098	549	439,2	219,6

Šaltinis. SEC skaičiavimai

1.4.3. Jei alkoholiniai gėrimai sudaro 50 procentų pirkinų užsienyje, tai komerciškai prasminga važiuoti apsipirkti į Lenkiją iki 175 km. atstumu nuo gyvenamosios vietos, į Latviją – iki 125 km. atstumu.

6. lentelė. Maksimalūs komercinės logikos požiūriu atstumai iki sienos ir komerciniu požiūriu prasminga minimali pirkimų apimtis. Alkoholio pirkimai sudaro 50 procentų pirkinų krepšelio

	Kainų lygių skirtumai				
	0,05	0,1	0,2	0,25	0,5
Atstumas iki sienos, km	Minimali alkoholiui išleidžiama suma, eurais				
10	55	27,5	13,75	11	5,5
25	137	68,5	34,25	27,4	13,7
50	274	137	68,5	54,8	27,4
75	412	206	103	82,4	41,2
100	549	274,5	137,25	109,8	54,9
125	686	343	171,5	137,2	68,6
150	823	411,5	205,75	164,6	82,3
175	960	480	240	192	96
200	1098	549	274,5	219,6	109,8

Šaltinis. SEC skaičiavimai

1.4.4. Komerciniu požiūriu Lietuvos gyventojams patrauklios (žalia spalva) ir iš dalies patrauklios (geltona spalva) tik kelionės į artimiausiai nuo gyvenamosios vietos esančias valstybes.

7 lentelė. Tikėtinų apsipirkimo maršrutų maketas, km

	Baltarusija*	Latvija	Lenkija	Rusija*
Kaunas	120	165	85	70
Kėdainiai	130	120	130	90
Lazdijai	50	190	12	70
Marijampolė	70	175	30	40
Mažeikiai	200	10	220	100
Plungė	200	45	200	95
Rokiškis	50	18	200	200
Šalčininkai	5	100	125	175
Tauragė	150	120	100	25
Vilnius	30	140	140	175

Šaltinis. SEC skaičiavimai

1.5. Oficialios Lietuvos statistikos duomenys apie pirkimus užsienyje

1.5.1. Vienadienės kelionės, kurios labiausiai prasmingos važiuojant apsipirkti alkoholio į šalis, neturinčias sausumos sienos su Lietuva, sudaro mažiau nei vieną procentą *vienadienių lankytojų* kelionių.

8 lentelė. Išvykusių vienadienių lankytojų kelionių struktūra, proc.

	2014	2015	2016	2017	2018
Iš viso pagal valstybes	100	100	100	100	100
Baltarusija	28,0	23,3	21,9	21,2	26,8
Latvija	31,7	38,6	39,1	39,0	37,1
Lenkija	24,9	29,4	30,3	30,8	29,1
Rusija	15,2	7,8	7,9	8,4	6,8
Kitos šalys	0,3	0,8	0,9	0,6	0,3

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

1.5.2. Lietuvos gyventojai daugiadienes keliones į užsienį dėl apsipirkimo rengia retai. 2017 metais tik 2,3 procento keliavusių ilgesniam nei dienos laikotarpiui teigė, kad jų kelionės tikslas buvo apsipirkimai. Kita vertus, vienadieniai turistai teigia, kad 35,5 procentai jų kelionių yra dėl apsipirkimo.

9 lentelė. Išvykusių vienadienių lankytojų kelionių skaičius, tūkst.

	Išvykusių vienadienių lankytojų kelionių skaičius, tūkst.					Tikslas apsipirkti 2017 m., proc.
	2014	2015	2016	2017	2018	
Iš viso pagal valstybes	2 503,0	2 121,2	2 190,5	2 262,2	2 458,4	35,5
Baltarusija	699,7	494,7	478,8	480,4	659	40,3
Latvija	793,7	819,8	855,5	883,2	912	4,1
Lenkija	622	623,9	663,3	695,7	714,3	59,5
Rusija	379,4	165,1	173,3	189,4	166,5	83,1
Kitos šalys	8,1	17,6	19,7	13,4		7,6

Šaltinis. Lietuvos statistikos departamentas

2. Užsienio šalyse ir pasienyje įsigyjamų alkoholinių gėrimų kiekio įvertinimas. Kiekybinės reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatų analizė

Kiekybinę reprezentatyvią Lietuvos gyventojų ir tikslinių regionų gyventojų apklausą, siekiant iširti gyventojų įpročius, apimtį ir dažnumą vartoti oficialiai ir neoficialiai apskaitomus alkoholinius gėrimus ir alkoholinių gėrimų įsigijimą užsienio šalyse bei pasienyje „Sveikatos ekonomikos centro“ užsakyimu, atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Spinter tyrimai“.

Apklauso metodas: kombinuotas tyrimo metodas – CAPI (*Computer assisted personal interview*) ir CAWI (*Computer assisted web interview*) ir CATI (*Computer assisted telephone interview*). *Apklauso atlikimo laikotarpis* 2019 metų lapkritis-gruodis. Respondentų atrankai taikytas kvotinės atrankos metodas. Atlikti:

- *šalies gyventojų alkoholio vartojimo ir pirkimo užsienyje įpročių tyrimas.* Apklausta 1010 respondentų šalies gyventojai nuo 18 iki 75 metų amžiaus;
- *tikslinių regionų gyventojų alkoholio vartojimo ir pirkimo užsienyje įpročių tyrimas.* Apklausti 1624 gyventojai nuo 18 iki 75 metų amžiaus. *Tikslinės rajonų savivaldybės:* Kėdainių r., Lazdijų r., Marijampolės r., Mažeikių r., Plungės r., Rokiškio r., Šalčininkų r. ir Tauragės r. Siekiant įvertinti, kokie faktoriai gali būti sietini su alkoholio pirkimo užsienyje ypatumais, tikslinės savivaldybės apklausai buvo atrinktos atlikus savivaldybių geografinės, demografinės, epidemiologinės situacijos įvertinimą. Atlikus savivaldybių sergamumo ir mirtingumo rodiklių palyginamąją analizę buvo nustatyta, kad nestebima ryšio tarp sergamumo bei mirtingumo ir to, ar savivaldybė yra Lietuvos pasienyje, ar ne, todėl konstatuota, kad pakanka įvertinti savivaldybės gyventojų skaičių, atstumą nuo didžiausio rajono miesto iki kaimyninės valstybės sienos ir kelių infrastruktūros ypatumus. Todėl vykdant apklausą buvo pasirinktos skirtingos pagal gyventojų amžiaus struktūrą savivaldybės skirtingose šalies pusėse. Kaip tinkamiausios reprezentatyviai apklausai atlikti pasienio savivaldybės buvo atrinktos: 2 savivaldybės *rytinėje ir vakarinėje pasienio dalyse su Latvija*; 2 savivaldybės *Lietuvos pasienyje su Lenkija*; 1 savivaldybė *Lietuvos pasienyje su Baltarusija*; 1 savivaldybė *Lietuvos pasienyje su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi ir, palyginimui, dvi centrinėje Lietuvos dalyje esančios vidutinio dydžio savivaldybės.*

Apklauso rezultatai reikšmingi ieškant atsakymų į šiuos tyrimo klausimus:

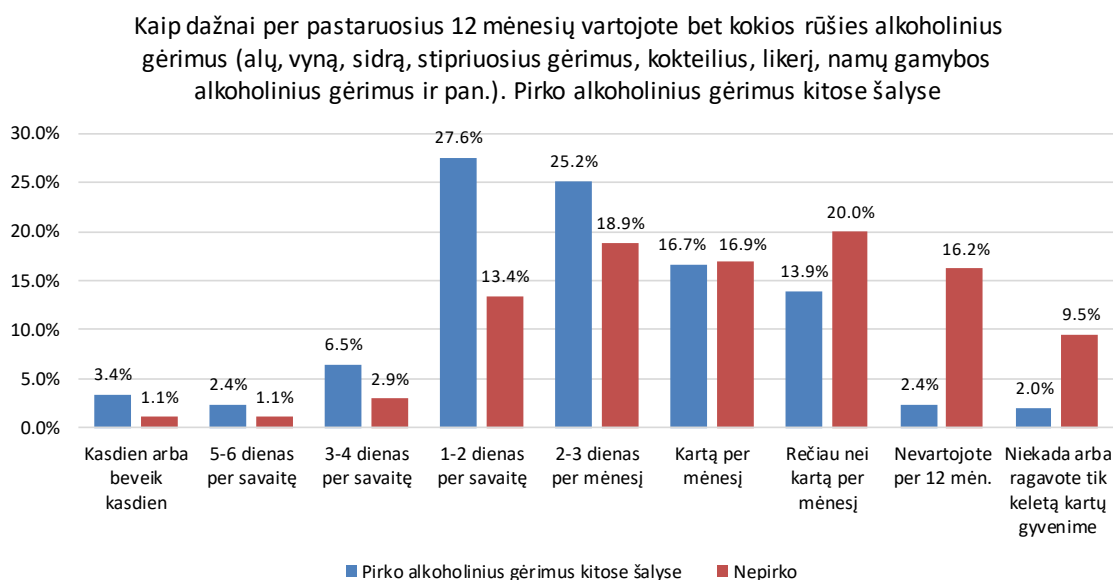
- alkoholio vartojimo vertinimas;
- neapskaityto alkoholio vartojimo vertinimas;
- Lietuvos gyventojų užsienyje įsigyto / suvartoto alkoholio kiekio vertinimas;
- alkoholio pirkimo užsienyje veiksniai;
- Lietuvos gyventojų požiūris į įrodymais pagrįstas efektyvias alkoholio kontrolės politikos priemones. ES šalyse vyraujančios alkoholio kontrolės praktikos;
- Lietuvos gyventojų užsienyje įsigyto / suvartoto alkoholio kiekio dinamikos hipotetinis modelis.

2.1. Alkoholio vartojimo matavimas

2.1.1. Apie 60 procentų respondentų teigė, kad alkoholį vartoja kartą per mėnesį ar dažniau, apie 20 procentų, – kad alkoholį vartoja rečiau nei kartą per mėnesį, o 19 procentų teigė alkoholio nevartojantys. 1-2 dienas per savaitę alkoholį dažniau teigė vartojantys vyrai ir 26-46 m. amžiaus grupės respondentai, 2-3 dienas per mėnesį – didesnes pajamas gaunantieji, kartą per mėnesį ir rečiau – moterys, 46 m. ir vyresni, žemiausias pajamas gaunantys respondentai, mažesnių miestų / rajonų centrų ir kaimo vietovių gyventojai. Pastebėtina, kad pagal apklausos rezultatus alkoholinių gėrimų užsienyje pirkusieji respondentai, juos vartojo palyginti dažniau nei tie, kurie atsakė alkoholinių gėrimų užsienyje nepirkę.

2.1.2. Atsakydami į klausimą „Kiek standartinių alkoholinių vienetų paprastai suvartojate tą dieną, kai vartojate alkoholį? (1 vienetas – 40 g stipriųjų gėrimų, 150 g vyno, 330 g alaus, 120 g likerio ar stipraus vyno)?“ 51 procentas respondentų atsakė, kad per dieną jų suvartoja 1-2, 32 procentai – 3-4, 10 procentų – 5-6 ir 2 procentai – 7 ar daugiau standartinius alkoholinius vienetus. Tą dieną, kai vartoja alkoholį, 1-2 standartinius alkoholinius vienetus dažniau teigia suvartojančios moterys, 3-4 – vyrai ir jauniausios 18-25 m. amžiaus grupės respondentai, 5-6 – vyrai. Remiantis respublikinės apklausos duomenimis šiek tiek daugiau ir dažniau alkoholinių gėrimų vartoja Telšių ir Utenos apskrities gyventojai (statistiškai mažai patikima informacija), o pagal regioninę - savivaldybių apklausą – daugiau nei vidutiniškai dažniau ir daugiau alkoholio vartoja Marijampolės ir Tauragės rajonų (pasienio rajonai) ir Plungės rajono (vidurio Lietuvos) savivaldybės.

19 paveikslas. Klausimas „Kaip dažnai per pastaruosius 12 mėnesių vartojote bet kokios rūšies alkoholinius gėrimus (alų, vyną, sidrą, stipriuosius gėrimus, kokteilius, likerį, namų gamybos alkoholinius gėrimus ir pan.)?“

2.1.2. Vartojimo dažnio ir vienos dienos vartojimo kiekio sandauga leido įvertinti bendrąjį vartojimo kiekį, kuris buvo kelis kartus mažesnis nei vartojimas, apskaičiuotas remiantis prekybos įmonių ataskaitomis. Tai rodo sociologinių tyrimų generuojamos informacijos ribotumą vertinant absoliutų vartojimo lygį. Nors sociologinių apklausų rezultatai nėra tinkami alkoholio vartojimo lygiui nustatyti, tačiau pagrindinė sociologinių tyrimų pridėtinė vertė yra informacijos apie su

alkoholio vartojimu susijusios elgsenos motyvus generavimas. Pavyzdžiui, palyginimams bei informacijai, kokių teritorijų gyventojai daugiau ar mažiau vartoja alkoholinių gėrimų.

2.2. Alkoholio vartojimo dinamika

2.2.1. Respondentų klausta, kaip per pastaruosius 12 mėn., palyginti su ankstesniais metais, pasikeitė jo alkoholio vartojimas. 30 procentų respondentų atsakė, kad alkoholinių gėrimų vartojo mažiau, 7 procentai teigė vartojimą padidinę, 60 procentų – kad jų suvartojamas alkoholio kiekis nepakito. Nors iš atsakymų stebime visuomenės sveikatos požiūriu teigiamą alkoholio vartojimo mažėjimo tendenciją, tačiau į klausimą, kaip per pastaruosius 12 mėn., palyginti su ankstesniais metais, pasikeitė alkoholio vartojimas Lietuvoje, tik 15 procentų respondentų atsakė, kad alkoholinių gėrimų Lietuvos gyventojai vartoja mažiau, 13 procentų teigė, kad vartojimo kiekis padidėjo, 58 procentai – kad nepasikeitė. Tikėtina, kad apie asmeninį alkoholio vartojimą pasisakantys respondentai, suvokdami perteklinio alkoholio vartojimo „nuodėmingumą“, kiek pagražina savo elgseną. Vertindami bendrąsias Lietuvos gyventojų alkoholio vartojimo tendencijas daugmaž tiek pat respondentų galvojo, kad vartojimas didėja ir, kad jis mažėja. Atsakymų apie „savo“ ir „kitų“ vartojimą sujungimas leidžia teigti, kad Lietuvos gyventojai jaučia, jog alkoholio vartojimas bent jau nedidėja ir, tikėtina, pritarė jo mažėjimo tendencijai. Nors daugumos respondentu alkoholio vartojimas per metus nepasikeitė, bet teigiančiųjų, kad vartoja mažiau yra gerokai daugiau nei padidinsiuųjų suvartojamą alkoholio kiekį. Sociologinio tyrimo rezultatas, iš esmės, neprieštaruoja pirmojoje tyrimo dalyje atspindėtiems Lietuvos statistikos departamento duomenims, kad Lietuvoje pastaraisiais metais alkoholio vartojimas saikingai mažėja.

2.3. Namų gamybos ir surogatinio alkoholio vartojimo vertinimas

Namų gamybos alkoholis

2.3.1. Per pastaruosius 12 mėn. nuo apklausimo dienos vartoję namų gamybos alkoholio teigė 17 procentų vartojančiųjų alkoholį respondentų arba 14 procentų visų respondentų, o per tą patį laikotarpį namų gamybos alkoholio nevartoję atsakė 83 procentai vartojančiųjų alkoholį arba 66 procentai visų respondentų. Iš 140 asmenų, atsakiusių, kad vartojo naminės gamybos alkoholio, 19 procentų teigė, kad naminių alkoholinių gėrimų asmeniškai vartoja mažiau, 19 procentų – vartojimą padidinę, 56 procentų – vartojimo kiekis nepasikeitė. Darant prielaidą, kad atsakymuose žmonės linkę pamažinti suvartojamo alkoholio kiekį bei atsižvelgiant į tai, kad atsakydami į klausimą apie bendrąjį alkoholio vartojimą daugiau žmonių nurodė mažėjimą nei didėjimą, tikėtina, kad 2019 metais namų gamybos alkoholio vartojimas šiek tiek padidėjo. Namų gamybos alkoholinių gėrimų dažniau teigė vartojantys vyrai, mažesnių miestų / rajonų centrų ir kaimo vietovių gyventojai. Vyrai dažniau teigė, kad palyginti su ankstesniais metais, namų gamybos alkoholinių gėrimų vartojo daugiau, moterys, – kad vartojo tiek pat. Iš atskirų Lietuvos rajonų savivaldybių gyventojų apklausos rezultatų matyti, kad Lietuvos viduryje ir pasienyje esančių savivaldybių gyventojų atsakymai dėl namų gamybos alkoholinių gėrimų vartojimo panašūs.

2.3.2. Tarp vartojusiųjų namų gamybos alkoholį namų gamybos produkcija sudarė 16 procentų suvartoto vyno, 12 procentų degtinės ir 9 procentus alaus. Jei darysime prielaidą, kad namų gamybos alkoholį vartojantis žmogus alkoholio vartoja tiek, kiek vidutinis Lietuvos alkoholio vartotojas, gausime, kad namų gamybos alkoholis sudaro apie 2 procentus Lietuvos gyventojų alkoholio vartojimo. Jei darysime prielaidą, kad dalis vartojančiųjų namų gamybos alkoholį ji

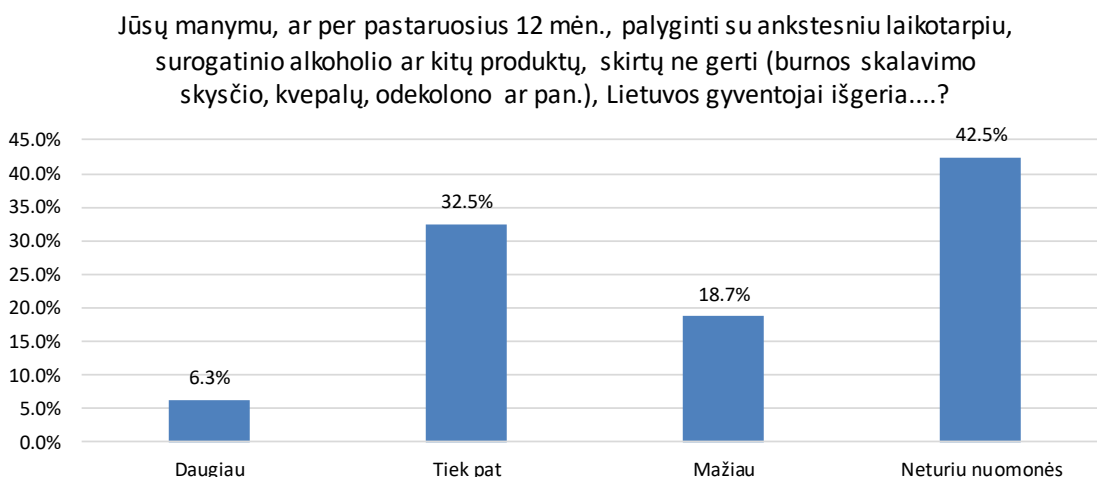
gamina ir vartoja bei tai, kad dalis jų apklausoje gali nepaminėti, kad gamina ir vartoja, tai namų gamybos alkoholio dalis bendrajame alkoholio vartojime gali padidėti iki 4-6 procentų.

Surogatinis alkoholis

2.3.3. 79 procentai respondentų teigė, kad vartojančiųjų surogatus nepažįsta, 12 procentų, – kad pažįsta 1 ar daugiau tokių asmenų. Tikėtina, kad surogatinį alkoholį bent jau retkarčiais vartoja 10-15 procentų Lietuvos gyventojų. Atskirų Lietuvos rajonų savivaldybių gyventojų apklausos duomenys rodo, kad Lietuvos viduryje ir pasienyje esančių savivaldybių gyventojų atsakymai dėl surogatinių alkoholinių gėrimų vartojimo panašūs.

2.3.4. 19 procentų respondentų atsakė, kad surogatinių alkoholinių gėrimų Lietuvos gyventojai vartoja mažiau, 6,3 procentai teigė, kad šio alkoholio vartojimas padidėjo, 32,5 procentai, – kad vartojimo kiekis nepasikeitė. Respondentų nuomone 2019 metais surogatinio alkoholio vartojimas Lietuvoje mažėjo. Visuomenės sveikatos požiūriu būtų labai gera tendencija, jei ji atitinka tikrovę.

20 paveikslas. Surogatinių alkoholinių gėrimų vartojimo pasikeitimas

2.3.5. Respondentų atsakymus sudėtinga interpretuoti surogatinio alkoholio vartojimo kiekio aspektu, nes neaišku, kokią dalį alkoholio vartojimo vartojusiųjų surogatus asmenų grupėje sudaro šie alkoholiniai gėrimai. Tikėtina, kad surogatinio alkoholio dalis bendrajame alkoholio vartojime gali siekti nuo 0,5 iki 3 procentų.

2.4. Lietuvos gyventojų užsienio šalyse įsigyto / suvartoto alkoholio vertinimas

Lankymasis užsienyje

2.4.1. 56 procentai respondentų teigė praėjusiais metais lankęsi užsienio šalyse. Dažniausiai lankytos kaimyninės valstybės. Lenkijoje pabuvojo 27 procentai, Latvijoje – 18, Rusijoje ir / arba Baltarusijoje – 8 procentai respondentų. Kitose, ne kaimyninėse, šalyse lankėsi 30 procentų respondentų. Tai, kad kitose, ne kaimyninėse, šalyse dažniau teigė lankęsi moterys, aukštąjį išsilavinimą įgiję respondentai ir didmiėsčių gyventojai, tikėtina, rodo, kad šių apsilankymų tikslas dažniausiai buvo kitas nei siekis nusipirkti alkoholio.

2.4.2. 10 lentelės duomenys rodo, kad ne Lietuvos pasienyje esančių savivaldybių gyventojų užsienio šalyse lankėsi beveik tiek pat, o pasienio savivaldybių gyventojų – apie 1,3 karto daugiau nei Lietuvos gyventojų vidutiniškai.

10 lentelė. Klausimas „Ar per pastaruosius 12 mėnesių Jūs lankėtės užsienyje?“.

	Lankėsi užsienyje, pagal šalis				Lankėsi užsienyje, viso	
	Latvija	Lenkija	Rusija, Baltarusija	Kitos	Nesilankė	Lankėsi
Lietuva	18%	27%	8%	30%	44%	56%
Kėdainių r. sav.*	19%	27%	6%	28%	48%	52%
Lazdijų r. sav.	11%	64%	4%	22%	24%	76%
Marijampolės r. sav.	13%	59%	5%	40%	23%	77%
Mažeikių r. sav.	56%	14%	3%	32%	26%	74%
Plungės r. sav.*	30%	16%	1%	35%	41%	59%
Rokiškio r. sav.	56%	8%	2%	32%	28%	72%
Šalčininkų r. sav.	18%	35%	33%	29%	23%	77%
Tauragės r. sav.	18%	34%	15%	37%	33%	67%

* – kontrolinės vidurio Lietuvos, ne pasienio, savivaldybės

Užsienyje perkamos prekės ir paslaugos

2.4.3. Iš 56 procentų respondentų, teigusių, kad praėjusiais metais lankėsi užsienyje, 82,7 procento, nurodė kad pirko prekes įsivežti ar vartojo paslaugas. Užsienyje prekių pirko 46,4 procento visų respondentų, t. y. mažiau nei pusė apklaustųjų. Tikėtina, kad apsipirkimai užsienyje reikšmingi tik nedidelei daliai šalies gyventojų.

11 lentelė. Lietuvos gyventojų užsienyje perkamos prekės ir paslaugos, proc.

Pirkti produktai	Proc. nuo pirkimų	Užsienyje lankiusiųjų dalis, proc.	Užsienyje pirkusiųjų dalis, proc.
Maisto prekės, išskyrus alkoholį	26,2	57	68,6
Alkoholiniai gėrimai	24,0	52	62,8
Vaistai ir / ar medicinos priemonės	11,6	25	30,3
Teatro, parodų, koncertų ir pan. bilietai	10,0	22	26,3
Degalai	8,5	18	22,2
Tabako gaminiai	7,5	16	19,7
Sveikatos priežiūros, sanatorinio gydymo paslaugos	2,6	6	6,8
Kita	1,7	4	4,5
Nieko nepirko	8,0	17	

2.4.4. Apklausa rodo, kad daugumos į užsienį keliaujančių pirkinių krepšelis susidaro iš daugelio skirtingų prekių ir paslaugų. Kuriant pirkimų užsienio šalyse modelį taikyta hipotezė, kad alkoholiniai gėrimai sudaro 25-50 procentų bendro pirkimų užsienyje krepšelio yra gana realistiška.

2.4.5. Iš atskirų Lietuvos rajonų savivaldybių gyventojų apklausos rezultatų matyti, kad alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių pirko daugiau Marijampolės (Lenkijos pasienis), Šalčininkų (Baltarusijos ir Lenkijos pasienis) gyventojų, palyginti su vidutiniais šalies rodikliais, tabako gaminių – Tauragės (Kaliningrado srities pasienis) rajonų gyventojai. Vaistų ir medicinos priemonių daugiau nei vidutiniškai Lietuvos gyventojai pirko ir pasienio su Baltarusija, Lenkija ir Rusija, ir vidurio Lietuvos

savivaldybių gyventojai. Latvijos pasienio gyventojai vaistų ir medicinos priemonių pirko mažiau nei vidutiniškai Lietuvos gyventojai.

Pirkimų užsienyje apimtis

12 lentelė. *Vieno užsienyje prekių ir / ar paslaugų perkančiojo vidutinės išlaidos per metus, eurais*

	Latvija	Lenkija	Rusija, Baltarusija	Kitos šalys
Alkoholinių gėrimų	82,5	132,2	85,6	68,5
Vaistų ir / ar medicinos priemonių	67,3	103,7	116,9	69,7
Sveikatos priežiūros, sanatorinio gydymo paslaugų	229,3	135,7	293,3	384,6

Alkoholinių gėrimų pirkimas

2.4.6. Apie 60 procentų pirkusiųjų alkoholio užsienyje teigė, kad alkoholiui užsienio šalyse išleido iki 60 eurų per metus. Šešiasdešimties eurų neviršijantys metiniai pirkimai, tikėtina, nėra komerciniai. Turistai perka alkoholį kaip suvenyrą, norėdami patirti naujus skonius, pajvairinti savo alkoholinių gėrimų barą ar vaišių stalą. Apie 35 procentai pirkusiųjų alkoholinio užsienyje nurodė alkoholiui išleidę virš 80 eurų per metus. Atsižvelgdami į tai, kad 80 eurų suma sudaro apie 20 procentų metinio alkoholio vartojimo, tenkančio vienam 15+ m. Lietuvos gyventojui, manytume, kad tai yra komerciniai pirkimai, kuriais, tikėtina, užsiima apie $35 \times 0,32 (0,29) = 11,2 (10,15)$ proc. respondentų.

2.4.7. Lenkija, tikėtina, yra pagrindinė šalis alkoholio pirkimams užsienyje. Lenkijoje perkama 1,5 karto daugiau nei Latvijoje ir 3 kartus daugiau nei Baltarusijoje, Rusijoje. Respondentai teigia alkoholiniams gėrimams per metus vidutiniškai išleidžiantys 82,5 euro Latvijoje, 132,2 euro – Lenkijoje, 85,6 euro – Baltarusijoje, Rusijoje, 68,2 euro – kitose šalyse.

2.4.8. 43 procentai respondentų atsakė, kad per vieną kelionę į užsienį alkoholiniams gėrimams išleidžia iki 25 eurų, 35 procentai – tarp 25 ir 50 eurų, 21 procentas – virš 50 eurų. Teorinis pirkimų modeliavimas rodo, kad kelionė į užsienį dėl alkoholio pirkimo, kai perkama už sumą iki 30 eurų, efektyvi, jei gyvenama iki 50 km atstumu iki sienos, o pirkimai iki 50 eurų, – jei gyvenama iki 75 km atstumu iki sienos. Teorinio modeliavimo rezultatus susieję su respondentų atsakymais matome, kad apie 75 procentai pirkusiųjų alkoholį užsienyje yra pasienio gyventojai arba asmenys, kurie pirko alkoholį būdami užsienyje kitais nei prekių pirkimo tikslais.

Sveikatos prekių ir paslaugų pirkimas

2.4.9. Respondentų atsakymai leidžia apskaičiuoti ne tik alkoholio bet ir vaistų, medicininių paslaugų pirkimo užsienyje dažnį bei apimtį. Apklaustos duomenys rodo, kad kiekvienoje iš kaimyninių valstybių sveikatos priežiūros paslaugų pirko apie 1,5 procento, vaistų – 5-10 procentų, o alkoholinių gėrimų – 5-20 procentų respondentų. Pastebėtina, kad Latvijoje ir Lenkijoje 2 kartus daugiau apklaustųjų pirko alkoholio nei vaistų, o Rusijoje ir Baltarusijoje ir vaistų, ir alkoholinių gėrimų pirko panašus skaičius respondentų. 12 lentelės duomenys rodo, kiek per metus šiems pirkiniams išleidžia vienas perkantysis užsienyje.

2.4.9. Išlaidų apžvalga rodo, kad Lenkija pirmauja pagal vienam perkančiajam tenkančią metinę alkoholio pirkimų apimtį, Rusija, Baltarusija – pagal vaistų ir / ar medicinos priemonių pirkimų apimtį, o kitos šalys – pagal išlaidas sveikatos priežiūros paslaugoms. Taip yra, greičiausiai, dėl to, kad:

- Lenkijoje alkoholio kainos mažesnės nei Lietuvoje, o pasienio kontrolės tarp ES šalių nebuvimas daro pirkimus santykinai nesudėtingais;
- Rusijoje ir Baltarusijoje dalis generinių vaistinių preparatų yra pigesni nei Lietuvoje. Ten gaminami vaistai, kurie tebėra populiarūs tarp Lietuvos gyventojų, bet neregistruojami ES šalyse;
- Kitos šalys, dažniausiai Viduržemio jūros regiono valstybės, į kurias Lietuvos gyventojai vyksta atostogauti.

2.4.10. Darant prielaidą, kad respondentų atranka kokybiškai reprezentuoja Lietuvos gyventojus, buvo įvertinta Lietuvos gyventojų pirkimų užsienyje bendroji apimtis.

13 lentelė. Lietuvos gyventojų pirkimų užsienio šalyse apimtys vertinimas, mln. Eur.

	Latvija	Lenkija	Rusija, Baltarusija	Kitos šalys	Viso
Alkoholiniai gėrimai	19,6	46,4	9,5	19,4	94,9
Vaistai ir / ar medicinos priemonės	6,7	19,3	10,0	10,0	46,0
Sveikatos priežiūros, sanatorinio gydymo paslaugos	7,0	3,9	7,7	15,6	34,2

Šaltinis: SEC skaičiavimai remiantis apklausos duomenimis

2.4.10. Tarp užsienio šalių alkoholiui pirkti Lietuvos gyventojai prioritetą teikia Lenkijai, nuo jos dvigubai atsilieka Latvija. Vaistų pirkti Lietuvos gyventojai važiuoja ir į Lenkiją, ir į kitas kaimynines valstybes, o sveikatinimo paslaugoms daugiau išleidžia toliau nuo Lietuvos esančiose valstybėse.

2.4.11. Žinodami, kad Lietuvoje per metus alkoholio nuperkama už 1100 mln. eurų, o farmacijos prekių – už 500 mln. eurų, apskaičiavome, kad šių prekių pirkimai užsienyje sudaro apie 9 procentus pirkimų Lietuvoje. Pastebėtina, kad estų alkoholio pirkimai užsienyje sudaro apie 15 procentų alkoholio pirkimų Estijoje.

2.4.12. Iš 294 asmenų, atsakiusių, kad per pastaruosius 12 mėn. užsienyje pirko alkoholinių gėrimų, 32 procentai teigė alkoholinių gėrimų užsienyje pirkę daugiau, bet asmeniškai vartoję mažiau, 19 procentų teigė pirkimo kiekį sumažinę, 51 procentai, – kad pirkimo kiekis nepasikeitė, 7 procentai atsakyti negalėjo ar nenorėjo. Darant prielaidą, kad gyventojai atsakydami į klausimus apie asmeninį alkoholio vartojimą linkę pamažinti vartojimo kiekį, ir atsižvelgiant į tai, kad dėl bendrojo alkoholio vartojimo daugiau respondentų nurodė alkoholio vartojimo mažėjimo tendenciją, tikėtina, kad 2019 metais alkoholinių gėrimų įsigijimas užsienyje padidėjo.

Ar alkoholinių gėrimų pirkimas yra kelionės į užsienį tikslas?

2.4.13. 92 procentai užsienyje alkoholinių gėrimus pirkusių respondentų atsakė, kad pirko pravažiudami (važiuodami kitais tikslais), o 23 procentai, – kad važiavo specialiai nusipirkti alkoholio. Atskirų Lietuvos rajonų savivaldybių gyventojų apklausos duomenys gerokai skiriasi nuo vidutinių visos Lietuvos gyventojų apklausos duomenų. Pasienio savivaldybių gyventojų, specialiai dėl alkoholio pirkimo vykusių į užsienį, dalis – 1,5-2,1 karto didesnė nei ne pasienio savivaldybių.

14 lentelė. Klausimas „Ar per pastaruosius 12 mėn. specialiai važiavote į užsienio šalis nusipirkti alkoholinių gėrimų?“

	Iš visų apsilankiusiųjų užsienyje pirkusieji alkoholių gėrimų, proc.	Iš visų užsienyje pirkusiųjų alkoholių gėrimų	
		specialiai dėl alkoholio pirkimo važiavusieji, proc.	pirkusieji pravažiuodami, proc.
Lietuva	52%	23%	91%
Kėdainių r. sav.*	56%	27%	84%
Lazdijų r. sav.	58%	48%	81%
Marijampolės r. sav.	72%	49%	75%
Mažeikių r. sav.	46%	49%	67%
Plungės r. sav.*	57%	29%	90%
Rokiškio r. sav.	52%	42%	78%
Šalčininkų r. sav.	62%	43%	84%
Tauragės r. sav.	54%	35%	79%

* – kontrolinės vidurio Lietuvos, ne pasienio, savivaldybės

2.4.14. Specialiai dėl alkoholio pirkimo į užsienį važiuojantieji tai daro vidutiniškai 4,4 karto per metus, o kitais tikslais būdami užsienio šalyje ten alkoholio nusiperka vidutiniškai 3,4 karto per metus.

2.4.15. Jei užsienyje alkoholio teigė pirkę apie 32 procentai respondentų, o dalis pirkusiųjų tai darė 1-2 kartus per metus, tai greičiausiai, didžiąją dalį alkoholio įsigijimų užsienyje atliko asmenys, kurie ten apsipirko dažniau nei 4 kartus.

2.4.16. 44 procentai visų respondentų, atsakydami į kontrolinį klausimą „Ar tarp Jūsų pažįstamų yra žmonių, kurie per pastaruosius 12 mėn. lankėsi užsienyje specialiai tam, kad nusipirktų alkoholinių gėrimų?“ atsakė, kad pažįsta keletą ar daugiau važinėjančiųjų į užsienį specialiai dėl alkoholio pirkimo. Tokį atsakymą pateikė 71 procentas teigusiuju, kad perka alkoholį užsienyje bei 24 procentai teigusiuju, kad alkoholio neperka. Tikėtina, kad faktiškai alkoholinių gėrimų užsienyje perka daugiau nei apklausos duomenimis 32 procentai Lietuvos gyventojų. Kita vertus, dažnai pastebima sociologinių tyrimų tendencija, kad kitų elgseną respondentai vertina kritiškiau nei yra tikrovėje. Daugiau pasienio rajonų gyventojų teigė pažįstą asmenų, kurie važiuoja į užsienį specialiai dėl alkoholinių gėrimų pirkimo: Šalčininkų r. – 1,77 karto, o Marijampolės r. 2,46 karto daugiau nei vidutiniškai Lietuvoje.

2.4.17. Lietuvos gyventojus alkoholio pirkimų užsienyje požiūriu sąlyginai galima padalinti į 3 grupes:

- 1) *į užsienį nevažiuojantys ir / ar važiuodami alkoholio ten neperkantys – apie 70 procentų šalies gyventojų;*
- 2) *į užsienį važiuojantys ir alkoholio ten perkantys retai, neturėdami komercinių išskaičiavimų – apie 20 procentų šalies gyventojų;*
- 3) *į užsienį važiuojantys ir 4 kartus per metus ir dažniau ten perkantys alkoholio, dažnai turėdami komercinių išskaičiavimų – apie 10 procentų šalies gyventojų.*

2.4.18. Toks gyventojų pasiskirstymas į tris santykinės grupes atspindi situaciją 2019 metais. Jei alkoholio pirkimo užsienyje patrauklumas didės, didės ir gausiai užsienyje alkoholio perkančiųjų lyginamasis svoris.

2.4.19. Į klausimą „Koku tikslu per pastaruosius 12 mėn. užsienyje Jūs pirkote alkoholinių gėrimų?“ 88 procentai alkoholinių gėrimų pirkusių respondentų atsakė, kad *pirko juos asmeniniam vartojimui*, 55 procentai – *draugams dovanoms*, o 18 procentų – *draugų ir pažįstamų paprašyti už*

jų pinigų. Atsakymų procentinių vertinimų suma viršija 100, nes tas pats asmuo per vienerius metų galėjo pirkti alkoholio įvairiems tikslams. Tikėtina, kad dalį iš tų 18 procentų respondentų, kurie teigė pirkę alkoholio užsienyje kitiems už tų žmonių pinigų (apie 6 procentus visų respondentų), reikėtų priskirti trečiajai grupei *turinčiųjų komercinių išskaičiavimų*.

Užsienyje perkamas alkoholis pagal rūšį, kiekį, valstybę

2.4.20. *Stiprieji gėrimai*. Dauguma atsakiusių, kad užsienyje pirko alkoholio nurodė, kad pirko degtinės ar / ir kitų stipriųjų gėrimų. Stipriuosius gėrimus tarp pirkinų įvardino 71 procentas pirkusiųjų Latvijoje, 77 procentai – pirkusiųjų Lenkijoje, 75 procentai – pirkusiųjų kitose šalyse ir 83 procentai – pirkusiųjų Rusijoje. Apie 60 procentų pirkusiųjų kitose valstybėse teigė įsigiję iki 2 litrų stipriųjų gėrimų. Daugiau nei 10 litrų stipriųjų gėrimų per metus teigia pirkę Latvijoje – 6 procentai respondentų, Lenkijoje – 11 procentų ir Baltarusijoje / Rusijoje – 20 procentų.

2.4.21. *Vynas*. Vyno Rusijoje / Baltarusijoje teigė pirkę 63 procentai alkoholio užsienyje pirkusių respondentų, apie 67-75 procentai respondentų teigė vyno pirkę kitose regionuose. Daugiau nei 10 litrų vyno per metus teigė pirkę apie 12 procentų respondentų, pirkusių užsienyje vyno.

2.4.22. *Alus*. Alaus pirko 90 procentų Lenkijoje pirkusiųjų alkoholio, apie 84 procentai – Latvijoje ir mažiau nei 70 procentų pirkusiųjų kituose regionuose. Daugiau nei 10 litrų alaus per metus teigė pirkę apie 40 procentų užsienyje pirkusiųjų alaus. Suvestiniai duomenys apie užsienyje vykusių alkoholio pirkimus pagal rūšį ir valstybes pateikti 15 lentelėje. Viso apklausoje dalyvavo 1010 respondentų.

15 lentelė. **Respondentų alkoholinių gėrimų pirkimų užsienyje apimtis, litrais**

	Latvija	Lenkija	Rusija, Baltarusija	Kitos šalys	Viso	Viso 100% alkoholio	Proc. dalis
Stiprieji gėrimai	365	878	419	252	1914	734	51.6%
Vynas	484	832	210	662	2187	256	18.0%
Alus	1744	4056	799	915	7515	434	30.4%

2.4.23. 15 lentelės duomenys rodo:

- pagal tūrį daugiausia iš užsienio įsivežama alaus;
- pagal grynojo alkoholio kiekį daugiausia iš užsienio įsivežama stipriųjų gėrimų. Stiprieji gėrimai sudaro apie 51,6 procento įvežamo absoliutaus alkoholio kiekio, alus – apie 30,4 procento, vynas – apie 18 procentų. Gyventojų sveikatos požiūriu problemiškausi yra stipriųjų gėrimų įvežimai;
- tarp užsienio šalių daugiausiai visų rūšių alkoholinių gėrimų Lietuvos gyventojai nuperka Lenkijoje;
- tarp trečiųjų užsienio šalių daugiausiai stipriųjų alkoholinių gėrimų Lietuvos gyventojai nuperka Rusijoje /Baltarusijoje.

2.4.24. Remdamiesi apklausos duomenimis įvertiname, kiek Lietuvos gyventojai, tikėtina, užsienyje įsigija alkoholinių gėrimų iš viso ir pagal alkoholio rūšis.

16 lentelė. Lietuvos gyventojų alkoholinių gėrimų pirkimo užsienyje apimtys vertinimas

Tikėtinas pirkusiųjų skaičius	Latvija	Lenkija	Rusija, Baltarusija	Kitos šalys	Viso	
Stiprieji gėrimai	167696	268718	92940	212146	741501	
Vynas	157594	258616	70715	212146	699071	
Alus	198003	315188	74756	163655	751603	
Tikėtinais nupirktas alkoholio kiekis, mln. litrų	Latvija	Lenkija	Rusija, Baltarusija	Kitos šalys	Viso	Viso 100% alk.
Stiprieji gėrimai	0,74	1,77	0,85	0,51	3,87	1,48
Vynas	0,98	1,68	0,42	1,34	4,42	0,52
Alus	3,52	8,19	1,61	1,85	15,18	0,88
Viso Lietuva						2,88
Lietuva, vienam gyventojui, litrai 100 proc. alk.						1,03
Lietuva, vienam 15+ metų amžiaus gyventojui, litrai 100 proc. alk.						1,21

Šaltinis: SEC skaičiavimai remiantis apklausos duomenimis

Tikėtinais nupirkto alkoholio kiekio vertinimas įgalina suskaičiuoti nesurinkto dėl pirkimų užsienyje akcizo apimtį:

- Stiprieji gėrimai $1,48 \text{ mln. litrų} \times 16,65 \text{ Eur.} = 24,642 \text{ mln. Eur.}$
- Vynas $0,52 \text{ mln. litrų} \times 14,97 \text{ Eur.} = 7,7844 \text{ mln. Eur.}$
- Alus $0,88 \text{ mln. litrų} \times 7,11 \text{ Eur.} = 6,2568 \text{ mln. Eur.}$
- Viso $38,6832 \text{ mln. Eur.}$

2.4.25. Apie 50 procentų užsienyje pirkusiųjų alkoholinių gėrimų respondentų teigė, kad importuotas alkoholis neviršijo 10 procentų jų suvartoto alkoholio. Tikėtina, kad užsienyje pirktą alkoholio vartojimo aspektu Lietuvos gyventojus sąlyginai galima padalinti į 3 grupes:

- 1) *į užsienį nevažiuoja ir / ar užsienyje pirktą alkoholio nevartoja arba vartoja labai retai – apie 70 procentų šalies gyventojų;*
- 2) *užsienyje jų pačių ar pažįstamų pirktą alkoholį vartoja, bet retai – apie 25 procentai šalies gyventojų;*
- 3) *Užsienyje jų pačių ar pažįstamų pirktą alkoholį vartoja dažnai (importuotas alkoholis sudaro virš 30 procentų suvartoto alkoholio) – apie 5 procentai šalies gyventojų.*

Alkoholio pirkimo laikas ir pirkimo priežastys

2.4.26. Alkoholis užsienyje dažniausiai perkamas ne darbo dienomis. Tik 29 procentai specialiai į užsienį dėl alkoholio pirkimo važiavusių asmenų keliavo darbo dienomis. Iš specialiai dėl alkoholio pirkimo į užsienį važiavusių respondentų 75 proc. teigė keliavę savaitgaliais, 41 proc. – atostogų metu, 32 proc. – per ilguosius savaitgalius, 29 proc. – darbo dienomis ir 27 proc. – per šventes. Pasienio rajonų gyventojai specialiai dėl alkoholio pirkimo į užsienį darbo dienomis važiuodavo dažniau. 64 proc. Marijampolės savivaldybės gyventojų teigė užsienyje pirkę alkoholio darbo dienomis, Lazdijų rajono – 55 proc., Šalčininkų rajono – 51 proc.

2.4.27. Tarp alkoholinių gėrimų pirkimo užsienyje priežasčių respondentai vardijo ir su Lietuvos alkoholio kontrolės politika susijusius, ir nesusijusius veiksnius. Iš su Lietuvos alkoholio kontrolės politika nesusijusių veiksnių, skatinančių pasirinkimą pirkti alkoholio užsienyje, paminėtini:

- platesnis pasirinkimas – 29 proc. pirkusiųjų;
- smalsumas išbandyti naujoves – 29 proc. pirkusiųjų;
- kelionė į užsienį poilsiui ar darbui – 27 proc. pirkusiųjų.

2.4.28. Iš su alkoholio kontrolės politika susijusių veiksnių, skatinančių pasirinkimą pirkti alkoholio užsienyje, paminėtini:

- *pigesnis alkoholis* – 79 proc. pirkusiųjų;
- *alkoholinių gėrimų pardavimo laiko ribojimai Lietuvoje* – 26 proc. pirkusiųjų;
- *alkoholinių gėrimų pardavimo amžiaus ribojimai Lietuvoje* – 7 proc. pirkusiųjų.

2.4.29. Pasirinkimą pirkti alkoholio užsienyje dėl to, kad ten jis pigesnis, dažniau minėjo vyrai ir mažesniųjų miestų / rajonų centru, kaimo vietovių gyventojai. Respondentų atsakymai rodo, kad apsisprendimą pirkti, ar ne alkoholio užsienyje dažniausiai lemia keletas veiksnių ir bene svarbiausias iš jų yra alkoholio kaina.

2.5. Gyventojų kaupiamos alkoholio atsargos

2.5.1. 57 procentai respondentų teigė namuose turintys alkoholio atsargų. Tikėtina, kad egzistuoja tiesioginė priklausomybė tarp respondento gaunamų pajamų ir turimų alkoholinių gėrimų atsargų kiekio. Pastebėtina, kad alkoholinių gėrimų atsargų turėjo apie 70 procentų tų, kurie teigė pirkę alkoholio užsienyje ir 35 procentai – užsienyje alkoholio nepirkusiųjų.

2.5.2. 51 procentas namuose turinčiųjų alkoholio atsargų nurodė, kad pirkimai užsienyje yra viena iš atsargų turėjimo priežasčių. Kitos atsargų kaupimo priežastys: šventėms, neplanuotiems svečių vizitams – 72 procentai, pardavimo laiko apribojimas – 39 procentai, pirkimą atsargoms dėl laikinai sumažintos kainos – apie 20 procentų alkoholinių gėrimų atsargų turinčių respondentų.

2.5.3. 32 procentai respondentų, pirkusių alkoholinių gėrimų užsienyje atsakė, kad per pastaruosius 12 mėn. jų alkoholio atsargos pagausėjo, 15 procentų, – kad sumažėjo.

2.6. Gyventojų požiūris į alkoholio kontrolės bei alkoholio daromos žalos mažinimo priemones

2.6.1. Respondentų paprašėme įvertinti egzistuojančių alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą pasirenkant iš pateikto, PSO vertinimu efektyvių alkoholio kontrolės bei alkoholio daromos žalos mažinimo priemonių, sąrašo.

17 lentelė. **Alkoholio kontrolės priemonių efektyvumo vertinimas**

Respondentams supaprastintai pateiktas alkoholio kontrolės intervencijos / priemonės aprašymas	Respondentų, pritariančių, kad intervencija / priemonė labai efektyvi, dalis, proc.
Padidinti alkoholinių gėrimų kainą	18
Neleisti alkoholiu prekiauti niekam kitam, išskyrus valstybines parduotuves	15
Sumažinti prekybos alkoholiu vietų skaičių	20
Sutrumpinti prekybos laiką ir / arba neprekiuoti alkoholiu tam tikromis dienomis	15
Ilginti amžių, nuo kurio leidžiama parduoti / pirkti alkoholį	20
Intervencija nevertinta	
<i>Griežčiau tikrinti vairuotojų ir kitų asmenų girtumą</i>	<i>37</i>
<i>Daugiau informuoti apie alkoholio žalą</i>	<i>41</i>
<i>Gydyti alkoholizmu sergančius asmenys</i>	<i>48</i>

2.6.2. Remdamiesi regioninės apklausos rezultatais nepastebėjome didelių alkoholio kontrolės priemonių efektyvumo vertinimo skirtumų tarp pasienio ir ne pasienio regionų gyventojų.

2.6.3. Kodėl 2019 metų rudenį Lietuvos gyventojai kitaip vertino alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą nei PSO ekspertai, būtų įdomus kito tyrimo objektas. Mes pateikiame kelias galimas fiksuotą neatitikimą paaiškinančias hipotezes:

- santykinai žemas žmonių sveikatos švietimo lygis;
- žmonėms būdinga neigiama reakcija į bet kokius draudimus ar kainų kilimą;
- nepasitenkinimas pastaraisiais metais Lietuvoje įgyvendinamomis alkoholio kontrolės priemonėmis.

Tyrimo santrauka

Šalies gyventojų įpročių, apimčių ir dažnumo alkoholinius gėrimus įsigyti užsienio šalyse, įvertinant pasienio prekybą, tyrimas pateikia informaciją, kad:

- Lietuvoje 2000-2012 metų laikotarpiu statistinis ryšys tarp Lietuvos gyventojų pajamų didėjimo ir alkoholio vartojimo yra teigiamas ir labai stiprus, o 2012-2018 metų laikotarpiu gyventojų pajamos didėjo, tačiau alkoholio vartojimas mažėjo.
- Nevienareikšmė priklausomybė tarp gyventojų pajamų ir alkoholio vartojimo nėra specifinis Lietuvos bruožas. ES šalių duomenų (2014 metai) analizė rodo silpną neigiamą priklausomybę tarp gyventojų pajamų ir absoliutaus alkoholio vartojimo. Tikėtina, kad šiuolaikinės Europos bendruomenės geba riboti alkoholio vartojimą ne tik tada, kai alkoholio vartojimo augimui lubas nustato neturtingoms bendruomenėms būdingas pajamų trūkumas, bet ir tuomet, kai namų ūkio ar valstybės mastu vertinamos pajamos leidžia stipriai didinti absoliutaus alkoholio vartojimą.
- 2000-2018 metų laikotarpiu Lietuvoje stebima vidutinio stiprumo statistinė priklausomybė ($R^2 = 0,3396$) tarp alkoholio kainų ir jų vartojimo kitimo. Žymiai stipresnis statistinis ryšys ($R^2 = 0,5002$) yra tarp santykinų alkoholio kainų (alkoholio kainų dinamikos nuokrypio nuo bendrojo kainų lygio dinamikos) ir vartojimo kitimo.
- Vertinant 28 ES šalių statistikos duomenis, stebima silpna atvirkštinė priklausomybė tarp alkoholio kainų dydžio ir vartojimo lygio. Faktas, kad ryšys tarp nagrinėjamų kintamųjų, regionalizuojant tyrimą, sustiprėja, rodo alkoholio kontrolės politikos analizės regioninio pjūvio perspektyvumą.
- Alkoholio prieinamumo indekso (santykis tarp realiųjų disponuojamų pajamų indekso ir santykinų alkoholio kainų indeksų) ir alkoholio vartojimo priklausomybė yra ne vienareikšmė. 2000-2009 metais alkoholio vartojimas Lietuvoje kito ta pačia linkme kaip ir jo prieinamumas, o 2010-2018 metais, prieinamumui gerėjant, alkoholio vartojimas mažėjo.
- Alkoholio pirkimas užsienyje yra viena iš alkoholio kainų didinimo šalyje pasekmių, bet šie pirkimai turi ribojančius veiksnius. Alkoholinius gėrimus užsienyje perkant dėl komercinės naudos yra būtina, kad dėl žemesnių alkoholio kainų gaunama nauda būtų ne mažesnė už kelionės bendrusius kaštus. Vien dėl alkoholio pirkimo važiuoti į Lenkiją komerciškai prasminga gyvenantiems iki 50 km. nuo sienos, o į Latviją, kurioje alkoholio kainos aukštesnės - gyvenantiems ne toliau nei 40 km. nuo sienos. Jei alkoholis sudaro 50 procentų pirkinų užsienyje, tai komerciškai prasminga važiuoti apsipirkti į Lenkiją iki 175 km. atstumu nuo gyvenamosios vietos, į Latviją – iki 125 km. atstumu. Į šalis, neturinčias sausumos sienos su Lietuva, Lietuvos gyventojai specialiai alkoholio pirkti beveik nevažiuoja.

Kiekybinė reprezentatyvi Lietuvos gyventojų ir tikslinių regionų gyventojų apklausa, atlikta 2019 metų rudenį rodo:

- Atsakymų apie „savo“ ir „kitų“ vartojimą sujungimas leidžia teigti, kad Lietuvos gyventojai jaučia, jog alkoholio vartojimas bent jau nedidėja ir, tikėtina, pritartų jo mažėjimo tendencijai.
- 2019 metais namų gamybos alkoholio vartojimas šiek tiek padidėjo. Namų gamybos alkoholio dalis bendrajame alkoholio vartojime apklausos duomenimis sudaro iki 4-6 procentų.
- Respondentų nuomone 2019 metais surogatinio alkoholio vartojimas Lietuvoje mažėjo. Visuomenės sveikatos požiūriu būtų labai gera tendencija, jei ji atitinka tikrovę.

- 56 procentai respondentų teigė praėjusiais metais lankęsi užsienio šalyse. Dažniausiai lankytos sausumos sieną su Lietuvą turinčios valstybės. Pasienio savivaldybių gyventojai lankęsi užsienyje apie 1,3 karto daugiau nei Lietuvos vidurkis.
- Daugumos keliaujančių pirkinų krepšelis susidaro iš daugelio skirtingų prekių ir paslaugų. Alkoholio pirkimą nurodo 52 procentai keliausių į užsienį.
- 92 procentai užsienyje alkoholinių gėrimus pirkusių respondentų atsakė, kad pirko pravažiuodami (važiuodami kitais tikslais), o 23 procentai, – kad važiavo specialiai nusipirkti alkoholio. Atskirų Lietuvos rajonų savivaldybių gyventojų apklausos duomenys gerokai skiriasi nuo vidutinių duomenų, gautų apklausus visos Lietuvos gyventojus. Pasienio savivaldybių *gyventojų*, specialiai dėl alkoholio pirkimo *vykusių* į užsienį, dalis – *1,5-2,1 karto didesnė* nei ne pasienio savivaldybių.
- Specialiai dėl alkoholio pirkimo į užsienį važiuojantieji tai daro vidutiniškai 4,4 karto per metus,
- Apie 60 procentų pirkusiųjų alkoholio užsienyje teigė, kad alkoholiui užsienio šalyse išleido iki 60 eurų per metus. Šešiasdešimties eurų neviršijantys metiniai pirkimai, tikėtina, nėra komerciniai.
- Lenkija yra pagrindinė šalis alkoholio pirkimams užsienyje. Lenkijoje perkama 1,5 karto daugiau nei Latvijoje ir 3 kartus daugiau nei Baltarusijoje, Rusijoje. Respondentai teigia alkoholiniams gėrimams per metus vidutiniškai išleidžiantys 82,5 euro Latvijoje, 132,2 euro – Lenkijoje, 85,6 euro – Baltarusijoje.
- Teorinio modeliavimo rezultatus susieję su respondentų atsakymais matome, kad apie 75 procentai pirkusiųjų alkoholį užsienyje yra pasienio gyventojai arba asmenys, kurie pirko alkoholį būdami užsienyje kitais nei prekių pirkimo tikslais.
- Lenkija pirmauja pagal vienam perkančiajam tenkančią metinę alkoholio pirkimų apimtį, Rusija, Baltarusija – pagal vaistų ir / ar medicinos priemonių pirkimų apimtį.
- Užsienyje pirko alkoholio vartojimo aspektu Lietuvos gyventojus sąlyginai galima padalinti į 3 grupes:
 - 1) *į užsienį nevažiuoja ir / ar užsienyje pirko alkoholio nevartoja arba vartoja labai retai – apie 70 procentų šalies gyventojų;*
 - 2) *užsienyje jų pačių ar pažįstamų pirktą alkoholį vartoja, bet retai – apie 25 procentai šalies gyventojų;*
 - 3) *Užsienyje jų pačių ar pažįstamų pirktą alkoholį vartoja dažnai (importuotas alkoholis sudaro virš 30 procentų suvartoto alkoholio) – apie 5 procentai šalies gyventojų.*

Darant prielaidą, kad respondentų atranka kokybiškai reprezentuoja Lietuvos gyventojus, įvertinta Lietuvos gyventojų pirkimų užsienyje bendroji apimtis. Alkoholinių gėrimų pirkimai užsienyje sudaro apie 9 procentus alkoholio pirkimų Lietuvoje.

Lietuvos gyventojų pirkimų užsienio šalyse apimties vertinimas, mln. Eur.

	Latvija	Lenkija	Rusija, Baltarusija	Kitos šalys	Viso
Alkoholiniai gėrimai	19,6	46,4	9,5	19,4	94,9
Vaistai ir / ar medicinos priemonės	6,7	19,3	10,0	10,0	46,0
Sveikatos priežiūros, sanatorinio gydymo paslaugos	7,0	3,9	7,7	15,6	34,2

Šaltinis: SEC skaičiavimai remiantis apklausos duomenimis

Remiantis atliktos apklausos duomenimis buvo įvertinta, kad Lietuvos gyventojai, tikėtina, užsienyje įsigyja alkoholinių gėrimų (100 proc. alk.) - apie 1.03 litro/gyventojui, arba apie 1.21 litro/ vienam 15+ metų amžiaus gyventojui.

Tikėtinai nupirkto alkoholio kiekio vertinimas įgalina suskaičiuoti nesurinkto dėl pirkimų užsienyje akcizo apimtį:

- Stiprieji gėrimai 1,48 mln. litrų x 16,65 Eur. = 24,642 mln. Eur.
- Vynas 0,52 mln. litrų x 14,97 Eur. = 7,7844 mln. Eur.
- Alus 0,88 mln. litrų x 7,11 Eur. = 6,2568 mln. Eur.
- Viso 38,6832 mln. Eur.